

KERESZTYÉN HITTAN

VIZSGÁRA KÉSZÜLŐ HELV. HITV.

LELKÉSZJELÖLTEKNEK

IRTA:

KISS JÁNOS

NY. R. HITTANÁR

A DUNÁNTULI EVANG. HELV. HITVALLÁSÚ EGYHÁZKERÜLET
PÁPAI FŐISKOLÁJÁBAN.

1874.

PÁPÁN,
A REFORM. FŐISKOLA BETÜVEL

1874.

N. III. 1347.

KERESZTYÉN HITTAN

VIZSGÁRA KÉSZÜLŐ HELV. HITV.

LELKÉSZJELÖLTEKNEK

IRTA:

KISS JÁNOS

NY. R. HITTANÁR

A DUNÁNTULI EVANG. HELV. HITVALLÁSÚ EGYHÁZKERÜLET

PÁPAI FŐISKOLÁJÁBAN.

1874.

PÁPÁN,

A REFORM. FŐISKOLA BETŰIVEL

1874.

Áz élet megjelent, és láttuk, és bizonysgot teszünk róla, és hirdetjük nektek amaz örök életet, melly az atyánál vala, és megjelent nekünk.

1. Ján. 1: 2.

Tisztelt olvasó!

E hittant azzal a szándékkal irtam, hogy a gymnasiumi hetedik osztály reform. vallású növendékeinek tankönyve legyen. De az egyházkerületi gyűlés, melyhez bírálat, és elfogadás végett benyújtottam, a bírálatok nyomán „azon aggályból, hogy bölesészeti érvelései, és mélysége miatt a gymnasiuma hetedik osztályú növendékei nem fogják megérteni.” művemel visszadatni rendelte (1873-dik évi ekjk. 90. sz.).

Mint hogy humanus bírálóm: ntiszt. Horváth Mihály esperes, és ntiszt. Soos Károly lelkész urak csak is arra nem vélik alkalmasnak e hittant, hogy a gymnasiumi hetedik osztály tankönyve legyen; különben pedig „a reform. vallás szellemében, és szakavatottsággal írottak állílják:” arra a gondolatra jöttem, hogy azok kedvéért, a kik lelkészi vizsgára készülnek, e művet sajtó alá bocsássam. Ezek mivel mind a theologiát mind a philosophiát végezték, meg fogják érteni. Rövidségénél fogva pedig alkalmas arra, hogy velük a hittan egészét láttassa, és belőle reá elkészülhessenek. Ezzel a mű kinyomatását okadatoltnak vélem.

Harmadik bírálóm ntiszt. Kis Gábor úr, a tatabányai ref. egyházmegye esperese volt. Bírálat, mellyet az egy-

házkerületi gyűlésen felolvasott, hosszadalmas; de minden egyéb, csak bírálat nem. Sallang, és frázis, értéktelen megjegyzések, ügyetlen kérdések, goromba kifejezések, és modern hittételeinek halmaza. E bírálatot midőn az ember olvassa, azt hinné, hogy nem miveltsépes bírálóval, hanem egy olly neveletlen suhancz-czal van dolga, a kinek életeleme a czafrang és, nem a reálitás.

Elmondja bírálatában a ntiszt. bíráló úr, hogy a szt. irás hitelessége, és hitelre méltó volta, nem igaz; a ker. vallás kijelentettsége absurdum s a ki ezt hiszi, az Jézsuita. Elmondja, hogy a szt. irást a hit dolgában tekintélynek tartani ostobaság; hogy az ő istene a Hé-geli isten; az ő Krisztusa a világ megváltásán mai napig hathatósan munkálkodó Krisztus; a Jézusnak a szt. irásban följegyzett rendkívüli eselekedetei csak költemények, és a személyes halhatatlanság nem egyéb, mint ábránd. És ezeket csak úgy odavetve, minden igazolás nélkül állítja, mintha esperesi tekintélye elegendő bizony volna arra, hogy ezeket elhadjuk. Arról, hogy ezek olly kérdések az emberi szellem fejlődésének történetében, mellyek felett igen éles eszü, és nagy tudományú férfiak vitáztak, s hogy a harc kimenetele az lön, miszerint az egyház hitének igazságát elvitatni nem lehet, a tudós bíráló nem látszik tudomással birni.

De ugyan mi szükség volt bírálnak a maga hittételeit bírálatában felhordani? Ki kérdezte tőle, mit hisz vagy mit nem hisz? Kérdés nélküli feleletei úgy ille- nek a bírálatba, mint bógáneskóró a virágtartóba. Rágó- dik modern hitével a művön mint a levélféreg, a helyett,

hogy, mint kötelessége lett volna, a művet bírálja, és hibáit, tévedéseit, ha vannak, kimutatná, észkokokkal és szl. irásból vett bizonyokkal igazolná. Vagy azért kellett ugy-e ezeket elmondani, hogy hallassa hitét, és felhívassa az egyházkerületet, hogy ne ezt a hittant, hanem az ő hittételeit engedje taníttatni a pápai reform. főiskolában! Hanem jó lett volna meggondolni bíráló urnak, hogy felhordott eszméi, s tanai azok a naturalista eszmék, s tanok, mellyek egy időben azt a szellemet ébresztették, és táplálták, melly a francia forradalomban az észl istenné tette, s papnéjává egy szajhát avatott fel; Németországon pedig azt az észhitet szülték, mely miatt a vallásosság eltűnt a német nép szívéből, s az erkölcsiség romlásnak indult, és a melyből a bibliai keresztyénységhez visszatérés szabadította meg Németországot, s teremtette azon hatalmas protestans szellemet, melly ma mint oroszán küzd azon hatalom ellen, melynek nem a szent irás az egyedüli tekintély a hit dolgában. Bíráló urnak megkérdés nélkül, s helyén kívül elsorolt eszméi, és tanaihoz azon idő emléke kapcsolódik, melyben egyenletlenség dült az evangyéliomi egyházban, és a valláserkölesi élet igen alásülyedt Németországon.

Egy neki érdemlegesnek tetsző megjegyzést tesz bíráló úr hittanomra, melly abból áll, hogy elvtagadás-sal vádol azért, mert Jézust organumnak állítom. De ezzel azt árulja el a tudós esperes úr, hogy nem érti, és nem tudja a reform. egyháznak a Jézus személyéről azon sajátos tanát, melylyel minden egyéb egyház felfogásától lényegesen különbözik. „A helyet, mondja

Schweizer (hittanának 301-dik lapján), hogy az emberi természettel Jézusban az isteninek tulajdonságai közöltetnének, csak a szent Lélek ajándékainak teljét nyeri a legmagasabb fokon, ahogyan egy véges lényben valaha megjelenhet, és ez individuumot olly állapotba helyezik, hogy mint a megjelenő Lógós alkalmas organuma munkáljon.“ A formula consensusban pedig ez iratik: „az elválasztás kedves végzésébe maga Krisztus is befoglaltatik, nem mint az elválasztást megelőzőt érdemlő ok, vagy fundamentum, hanem hogy ő maga is választott.“ Mortimer is így szól a reform. egyházról: „ez egyház gyűlöli az érzéki ingerét, nem tűr semmi képet, egyedül a testnélküli Lógóst tisztelvén.“ Én hát midőn hittanomban organumnak nevezem: úgy fogom fel Jézust mint a reform. egyház, s vagyok református keresztyén. De azt aztán, hogy bíráló a maga Krisztus fogalmával micsoda hiten van? meghatározni nem tudom.

A mai idő geológiájában is nagy járatlanságát árulja el bíráló úr e kérdésével: „ha az idő csak a térrel létezik, a világanyag teremtésekor pedig szerző szerint még nem volt idő. tehát tér sem volt, kérdés, hol volt e térnélküliségben az anyag? mert az anyagnak hely = tér kellett.“

Azt gondolja bíráló midőn a világanyagról van szó, hogy annak egy olly hely kellett, mint kalapjában fejének. Miathabizony a világanyag más volna, mint a tér és idő együtt, azon atomok, mellyek, mint a physikusok, és chemikusok elismerik, az érzékek által észre nem vehetők (a jelen geológiája 364. lap). Vastag ma-

terialismusa okozza e másik kérdését is: „ha a világanyag az időnkivüliségre tétetik, ekkor miként mondhatni, hogy lett? hiszen idő nélkül így beszélni lehetetlen.“ — Hát csak úgy érdemes bíráló úr, hogy a tér, és idő együtt (a világanyag) a lett, s e lettből alakult világok vannak a tér és időben, és mozognak azon végtelen űrben, mellyben mint tér, és idő együtt voltak, mielőtt nap, és nappal s éjszaka lettek volna. Egyik ügyellenőbb kérdése bírálónak mint a másik, s mutatják, milly rettenetes fogalma lehet a bibliai nagyszerű teremtéstörténetről.

Fölteszi finom műveltsége szalma koszorúját bíráló a reform. egyház másik sarktétele az eleve elrendelésről irt kérdésemre tett e megjegyzésével: „de minek ez ide, kell-e ez itt, s egy hetedik osztálybeli tanuló képes-e megérteni ezt a kifaragott, s mégis simitatlan marhanyelvet.“ (Sic.?!)

Őn bíráló úr a pápai reform. főiskolában tanult, itt végezte tanulmányait. Nem hiszem, hogy azon tudós, és művelt tanároktól, kikről bírálatában megemlékezik, és a kiknek érdemeit én is elismerem, e művelt emberhez nem illő kifejezést valaha hallotta volna; de nem hiszem, hogy tanuló a pápai reform. főiskolában ezt valaha hallotta volna, ha csak talán akkor nem, mikor ön volt itt a hittanár. Elismerem, hogy jobb lett volna itt föl nem idéznem a bíráló e barbár kifejezését. De hadd álljon ez itt mint a műveletlenség, és nevelletlenség dokumentuma arról, hogy volt egykor a tatai nagytiszteletű reform. egyházmegyében egy olyan esperes.

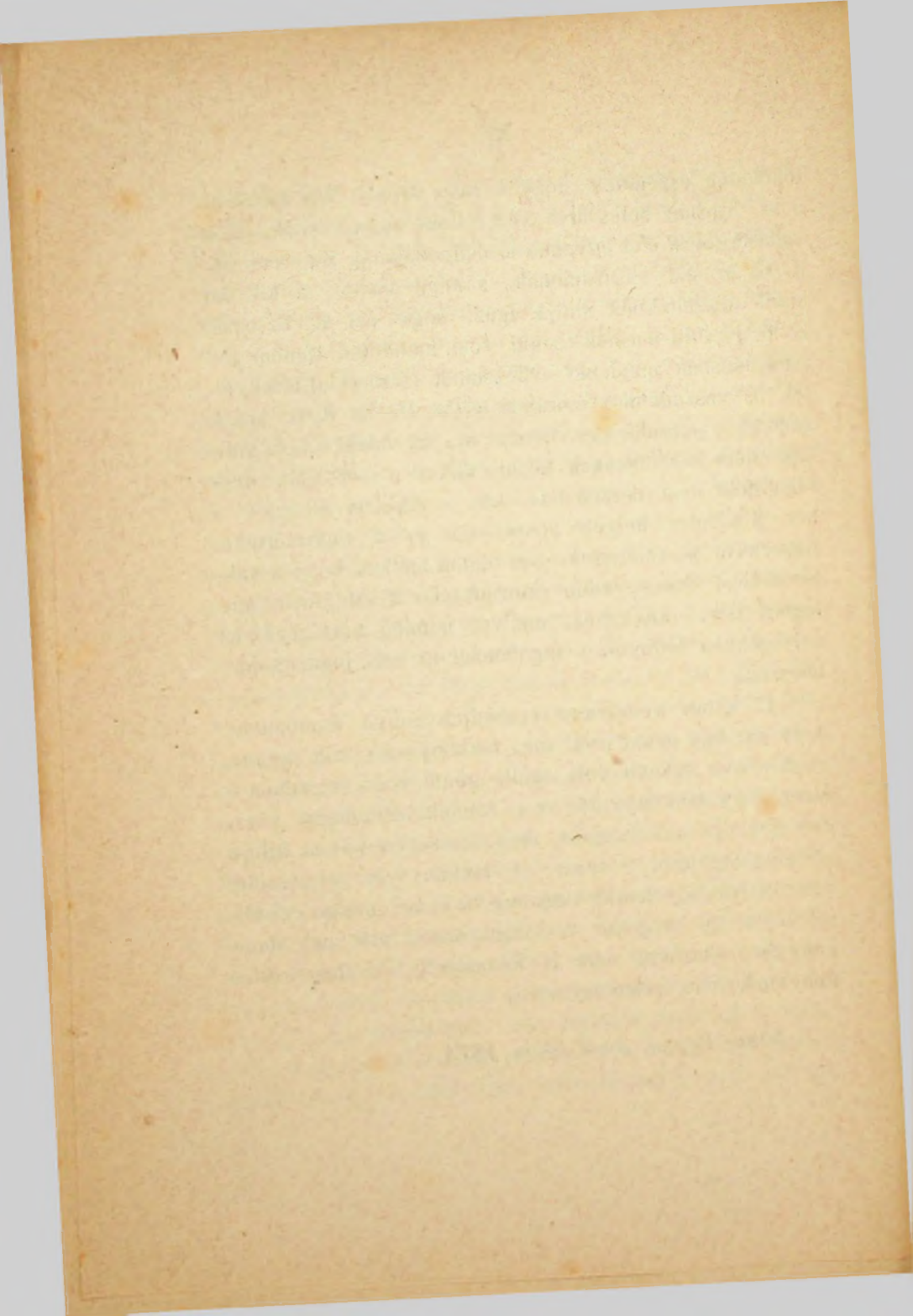
és tatai lelkész, a ki bírálatában nem szégyenlett élni a gyönyörűséges kifejezéssel.

Ennyit, azt hiszem, elégséges e bírálatból felidézni, hogy megtudja a t. olvasó, miszerint K. G. úr sem a humanitás szempontjából, sem hittani készülségére nézve, sem műveltség tekintetéből a hittannak illetékes bírása nem lehet, kivált midőn azt is megteszi, hogy önérdékért kérdésem értelmét szándékosan lélekismeretlenül elcsavarja, mint ezt 63-dik kérdéssel cselekedte. Azok a vesszőparipák, mellyeken bíráló úr leginkább nyargalózik bírálatában, éppen nem tartoznak a mű bírálatához. Maga pedig a bírálat a „minek ez ide, kell-e ez itt, kimaradhat, nem való egy hetedik osztály számára írt tankönyvbe,“ igazolatlan tételeivel csak úgy kong, mint az üres hordó. Nincsen egyetlen tétel, mellyet bíráló okosan megezáfolt, józan, tudományos érvekkel eldöntött volna; de nincsen egyetlen hittétel, mellynek helyébe tudományos alapra fektetett jobb hittételt tudott volna állítani. Ezért jogosultnak érzem magamat ker. hittételeim mellett megmaradni.

Minden ember más, és más individuum, különböző gondolat, és akaratmunkásság, egy-egy Genius, s a sok Genius szellemi kihatója a közész, az úgy nevezett ép emberi értelem. Ez a közész igen soká észszel egyezőnek tartotta hinni az olympiai istenekbe; a stoicismus észszel egyezőnek tartotta hinni egy olyan istenbe, kinnek, mint Seneca mondotta, sem feje, sem szive, hanem természeteterő; Aristóteles istene is csak a mindenség mozgatója; Pláto is észszel egyezőnek látta azt, hogy az anyag öröktől fogva való, s az isten általa

korlátolt; Kopernicus előtt az ész még úgy tudta, hogy a nap fordul a föld körül; a racionalismus is úgy tudta, hogy az isteni, és emberi egységének gondolata egy emberi személyiségben az ész törvényeivel ellenkezik (Wegscheider dogm. §. 128.); Hegel pedig úgy tudta, hogy az isteni, s emberi egységének eszméje annyira észszerű, hogy ha a Jézus személyében ez egység nem lett volna is történelmi igazság: mégis el kell ezt fogadni, mint végcélját minden emberi személyes életnek. Ezek a történelmi események világosan láttatják velem, hogy az emberi ész ha felséges is: de fejlődő, s tévedező tehetség. — Ellenben ha végig tekintek a keresztyénség életén, és látom, hogy a ker. vallás egy új világot teremtett, az emberi szellemet átfordította a külsőről a belsőre, az érzékiről a szellemire, a földiről a mennyekre; és valahányszor az emberi ész tévedései felvegyítették ennek tiszta aranyát, s az isten temploma mellé az ördög kápolnát épített, a Krisztusban lett élet és világosság mindannyiszor kivonta magát az ész tévedéseinek hatalma alól, s isteni fényét új fényben ragyogtatta, mint ez a hitjavítaskor is történt: már akkor tökéletlen észszel is képes vagyok megítélni, hogy a ker. vallás tökéletes, és K. G. úr azon fölvetett rég elavult kérdésére, hogy „tökéletlen miképp ítélheti meg a tökéletest?” minden ingadozás nélkül felelem, miszerint az, a ki az emberi szellem fejlődését a világtörténelemben figyelemmel megszemlélte, a történelemből látja, hogy a ker. vallás isteni, és tökéletes. Ezért mondá Fichte, hogy a ker. valláshoz végre is vissza kell térni minden philosophiának. A ker. vallásnak egy minden

Bevezetés a ker. hittanba.

1. K. Mit nevezünk keresztyén hittannak?

F. Keresztyén hittannak azt a theologiai tudományt nevezzük, melly azt, a mit a keresztyénség vallásos élete tekintetétől hisz, okokkal igazolva, rendszerben adja elő.

2. K. Mi a ker. hittan forrása?

F. A ker. hittan forrása: az ó és újszövetség hitelesnek elismert könyvei; az ezeken épült hitvallás; a ker. egyházi élet; és az ész azon határozattal, hogy a ker. hit egyedüli sinórmértéke vagy szabálya a szent irás, azt tarthatván csak keresztyénnek a mi a szent irásban van, vagy ennek szellemével megegyez.

3. K. Mikor orthodox a ker. hittan?

F. A ker. hittan akkor orthodox (igaz hitű), ha egyedül a szent irás által szabályozott. Mert egyedül a hitvallás által szabályozottsága nem orthodoxia, hanem orthodoxismus.

4. K. Mikor heterodox irányú a ker. hittan?

F. A ker. hittan akkor heterodox irányú, ha az egyház hitvallását a szent irással egy rangba nem helyezi, hanem ennek alárendelvén, azt a mi benne a szent irás igazi értelmével nem egyez, ebből bírálja, és ennek igazi értelme szerint megváltoztatni, magzít jogosultnak tartja.

5. K. *Mi az egyházi ker. hittan?*

F. Az egyházi ker. hittan annak rendszerben előadása, a mit valamelyik ker. hitfelekezet vallásos élete tekintetéből hisz; vagy is a hitvallás értelmében felfogott, és mint összefüggő egész, rendszerben előadott ker. hit.

6. K. *Mi az evangyéliomi reformált ker. egyház hittani főelve?*

F. Az evangyéliomi reform. ker. egyház hittani főelve az a hit, hogy minden létnek, még az emberiség idvességének is isten a szabad, egyedüli oka s célra vivője a Jézus Krisztus által; vallásos tisztelettel illetni ezért csak egyedül az istent kell, semmi teremtet lényt pedig nem kell, és nem szabad. Az evangyéliomi reform. egyház ennél fogva bármi teremtménynek imádását, s vallásos tisztelettel illetését határozottan megtiltja.

ELSŐ RÉSZ.

Előkészítés a hittanra.

I. FEJEZET.

A szent írásról.

7. K. *Mit nevezünk szent írásnak?*

F. Szent írásnak azoknak a hiteles okleveleknek gyűjteményét nevezzük, mellyek azt foglalják magukban, a mit keresztyénségnek tartunk. Más keresztyénséget azért, mint a mely ezekben foglaltatik, és az ezekből sugárzó szellemmel megegyez, nem ismerünk, és el nem fogadhatunk.

J e g y z e t. A szent irás Chrysostomus óta τὰ βιβλία névvel nevezetik. Nevezetik βιβλίον διαθήκης, vagy csak διαθήκη névvel is, melly latinul testamentum, magyarul szövetség szóval fejeztetik ki.

8. K. Miért tartjuk a szent irást szent könyvnek?

F. A szent irást azért tartjuk szent könyvnek, mert azt foglalja magában, a mit isten az emberiség üdvére kijelentett.

9. K. Hány fő részből áll a szent irás, és mellynyelven íratott?

F. A szent irás két fő részből: Ó és Újszövetségből áll. Az első héber, a második görög nyelven íratott; s míg amaz a héber népnek: addig ez a Jézus Krisztusban megtörtént teljes, és tökéletes isteni kijelentést foglalja magában.

10. K. Hány könyvet foglal magában az ószövetség, és hogy osztatik fel?

F. Az ószövetség 39 könyvet foglal magában, és legszokottabban törvény, látnoki, és költészi könyvekre osztatik.

11. K. Az újszövetségben hány könyv foglalatik?

F. Az újszövetségben 27 könyv foglalatik: a négy evangéliom, az apostolok cselekedeteiről írt könyv, Pál apostol 14 levele, Jakab apostol levele, Péter apostolnak két, János apostolnak három, Judásnak egy levele, és a mennyei Jelenések könyve.

J e g y z e t. Az újszövetség általában evangéliomnak (τὸ εὐαγγέλιον) vagy örvendetes tudósításnak is nevezetik, mivel benne az az örvendetes tudósítás foglalatik, hogy az emberiség idvessége a Jézus Krisztusban megjelent. Leg-

régibb elnevezése, és elosztása τὸ εὐαγγέλιον καὶ ὁ ἀπόστολος; későbbi τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸ ἀποστολικόν t. i. σύνταγμα.

12. K. Mit értünk a szent irás hitelességén?

F. A szent irás hitelességén azt értjük, hogy a benne foglalt könyveket azok, és abban az időben írták, a kiknek neveik alatt ismeretesek, és a melly időben irottaknak tartjuk.

13. K. Miért tartjuk a szent irást hitelesnek?

F. A szent irást, s különösen az ószövetséget, hitelesnek azért tartjuk, mert ennek hitelességéről maga a héber nép, melynek ez szent könyve, kezeskedik. Az újszövetséget pedig azért tartjuk hitelesnek, mert a második század keresztyén tudósai, közel élvén még az apostoli időhöz, jól végére jártak annak, melly iratok tartalmazzák az igaz apostoli tudományt, és szigorú vizsgálat után a szent irásunkban foglalt könyveket hiteleseknek nyilatkoztatták, s az egyház is mindenkor hiteleseknek ismerte el.

14. K. Mit értünk a szent irás épségén?

F. A szent irás épségén ennek azt a tulajdonát értjük, hogy sem hozzáadások, sem belőle kihagyások által meg nem hamisítatott, hanem úgy van ma is kezünkben, a mint eredetileg iratott.

15. K. Miből bizonyos a szent irás épsége?

F. A szent irás épsége bizonyos abból, hogy tudós egyházi tekintélyek a harmadik században a több nyelvre lefordított kéziratokat összehasonlítván, ezek épségét bizonyítják; — bizonyos továbbá abból, hogy szent irataik iránt mind a zsidók, mind a keresztyének igen nagytisztelettel levén, épségük felett éber lélekkel ör-

ködtek; — bizonyos még abból is, hogy a keresztyén-
ségben korán keletkezett pártoknak egymás iránti fél-
tékenysége miatt a történt hamisítás felfedezetlen nem
maradhatott volna. Ezért mondja Bentley, a klasszika
irodalom híralatában tekintély, hogy „egy könyvben sem
olly biztos a szöveg épsége, mint a szent írásban.”
Mióta pedig a szent írás olly sok nyelven kinyomva
van: épsége éppen e miatt teljesen védett.

J e g y z e t. A második században az egyházon belül
levő pártok: a monarchianusok, és subordinariusok pártjai.
Ezek a Fiut, és szt. Lelket alárendelték az Atyának; ama-
zok pedig az egy isten eszméjének megtarthatása végett
vagy tagadták a Lógósnak a Jézusban testté lételét (*αλόγοι*),
vagy az Atyát és Fiut összetévesztették, s a doketismusba,
később patripassionismusba, mentek által. E században küz-
detett le a montanismus is, mint a melly a keresztyén ki-
jelentés tökéletességét tagadta.

16. K. Miben áll a szent írás hitelre méltó volta?

F. A szent írás hitelre méltó volta abban áll, hogy
azt foglalja magában, a mit isten a héber népnek, és a
mit a Jézus Krisztusban kijelentett, s a mellyet utána
apostolai mint igaz isteni kijelentést az emberiségnek
hirdettek.

17. K. Mi biztosít a szent írás hitelre méltó voltáról?

F. Az ószövetség hitelre méltó voltáról biztosít a
héber nép, mint a mellynek valláserkölesi, és polgári
életét szent írása lehelte, s szívének minden dobbanása
a szent írásban ígért Messiás. — Az újszövetség hitelre
méltó voltáról pedig az biztosít, hogy a Jézus Krisztus
történelmi rendkívüli személyisége nem csak a keresz-
tyén, hanem a külső írók tanuskodása szerint is két-

ségtelen. A mit hát a szent írásban előadva találunk: azt a tanítványok hallhatták, s tanulhatták Jézustól. És hogy ők csak ugyan azt írták, a mi tőle hallottak: kétségtelen abból, hogy, a mi följegyzéseket vallási, erkölcsi, polgári, földrajzi, néprajzi tekintetben az akkori időről a szent írásban találunk: a külső írók írataival azok egészen megegyeznek. Ha e tekintetben hitre méltó hát az a mi a szent írásban előadatik: nem lehet kétség, hogy az is hitre méltó, a mi Jézusról, és tanairól íratik. Amnyival is inkább hitre méltó, mivel a szent írás mind a nyelv, mind az írmód, mind a gondolatgazdagság, és fenségesség tekintetében megfelel azon kellékeknek, mellyeket íróiban felteszünk. S mivel egy új, az akkori szellem, és tudományosságtól nem csak eltérő, hanem lényegében különböző szellem az, melly a szent írásból sugárzik: el kell ismerünk, hogy nem az akkori szellem s tudomány emberei, hanem azon rendkívüli személyiségtől származik, a kinek a történelem a Jézus Krisztust bizonyítja.

J e g y z e t. A keresztyén írókon kívül Jézus történelmi személyiségéről tanuskodik: Flavius Josephus a Jézus korabeli zsidótörténetíró; tanuskodik: Tacitus római államférfi, s történész az első század vége felé; — Svetonius rhetor, és államtitkár Rómában; — az ifjabb Plinius (Kr. u. 62) bithyniai, és pontusi helytartó; — Celsus pogány észlelő a második század közepe körül; — Luceián (Kr. u. 124), ki a keresztyéneket azzal gunyolta, hogy megfeszített sophistájukat imádják.

18. K. Mi a szent írás tekintélye?

F. A szent írás tekintélye az, hogy a ker. vallás-erkölcsi életet egyedül ez szabályozza, mint az evan-

gyélimi egyház mondja: a mi hitünknek, és vallásos életünknek egyedüli sinórmértéke a szent írás.

19. K. Min alapszik a szent írás e tekintélye?

F. A szent írás e tekintélye azon alapszik, hogy az a vallásérkölési élet, s tudomány, melyet magában foglal, nem az emberi ész terméke, hanem isteni kijelentés az emberiség idvességére.

20. K. Miből bizonyos, hogy a szent írás isteni kijelentést foglal magában?

F. Az, hogy a szent írás isteni kijelentést foglal magában, bizonyos ennek belső igazságából. Az észnek mind azon kérdéseire ugyan is, melyekre míg igaz feleletet nem nyer, magával békében nem lehet, úgy felel, a szívet is úgy megnyugtatta, s az akaratot a jónak amnyira megnyeri a szent írás, hogy istenisége kétségbe nem vonathatik. Jézusnak bizonyágtétele pedig arról, hogy tudománya nem az övé, hanem azé a ki őt elbocsátotta (Ján. 7: 16); az a történelmi igazság, hogy a zsidók Jézust József és Mária fiának, a pogányok pedig megfeszített zsidónak tartották, s tudománya mégis igen gyorsan elterjedt, és az akkori mivelte világot magába ölelte; az az erkölesi nagy megváltozás, melyet az emberiségben előhozott; és hogy a tudomáynak minden eddig reá tett támadását kiállotta, s magát alóla diadalmasan kivonva, isteni fényét ma is teljes dicsben ragyogtatja: elég bizonyosság arra, hogy azt a mit a szent írás magában foglal, ne emberi műnek tartsuk, hanem istentől eredetnek elismerjük.

21. K. Mit tesz az, hogy a szent írás ihletett?

F. Azt teszi, hogy azon vallásos lelkesültség ter-

méke, mellyet az isten mint szent Lélek Krisztus, és az ő tudománya iránt ébresztett az apostolokban, és apostoltanítványokban. E lelkesültség cselekedte azt, hogy Krisztus, és tudománya az utóvilág számára, üdvére az emberiségnek, írásba foglaltatott, s ma is ez által munkálja az isten mint szent Lélek az emberiségben a Krisztusban kijelentett életet, és világosságot, az istenéletet.

22. *K. Mi a római keresztyénség szent írás elve?*

F. A római keresztyénség szent írás elve az, hogy a keresztyén valláserkölcsei éleinek a hagyományok is, és nem egyedül a szent írás a szabálya.

23. *K. Mi a hagyomány a római egyház értelmében?*

F. Hagyomány a római egyház értelmében olly tanok, és egyházi szokások, mellyek Jézus, és utána apostolaitól tanítva, s utódok a római egyház püspökeinek átadva, de a szent írásba be nem foglalva, szájról-szájra, kézzől-kézre az egyház hibázhatlansága által védve, a mai korra, és minden időre változatlanul átszáltak, és átmaradnak.

Mivel illy tanok, s szokásokat, ha maradtok volna is fenn, a későbbben keletkezettektől biztosan megkülönböztetni nem lehet, minthogy az egyház hibázhatlansága nem történelmi igazság: az evagyéliomi egyház ez elvet magáévé nem teheti.

24. *K. Mi a ráczionálismus?*

F. A ráczionálismus az a valláserkölcsei életelv, melly azt állítja, hogy a szent írás igazságai az észigazságoktól függnék. Az ész levén, — véli a ráczionálismus, — a legmagasabb kijelentés, egy kijelentettnek tartott vallásban igaznak csak azt tarthatja, a mi vele

nem ellenkezik. Az észtevéen így a racionális szabályzóul a vallásban, ellenkezik az evangéliomi vallás híveinek azon elvével, hogy a valláserkölesi élet egyedi szabálya a szent írás.

25. *K. Mi a mysticismus?*

F. A mysticismus az a valláserkölesi életelv, melly azt tartja, hogy a belső megvilágosítás adja tudtára az embernek a valláserkölesi igazságokat. Ennek szavára ezért inkább kell hallgatni, mint a szent írásra. Ez a belső isteri szót tevéen tekintélyül a vallásban, az evangéliomi vallás szent írás elvét megveti.

J e g y z e t. A józan mysticismus: az a törekvés, hogy istenben éljünk, a ker. theológiának mindenkor életgyökere volt, és soha sem kárhoztatott.

26. *K. Mit értünk a szent írás tökéletességén?*

F. A szent írás tökéletességén azt értjük, hogy a Jézus Krisztushan megtörtént teljes és tökéletes kijelentést magában foglalja. Arra hát nincsen szükség, hogy a benne foglalt keresztyén vallás az ész által tökéletesítessék ki, vagy egy újabb kijelentéssel pótolassék.

27. *K. Mit tesz az, hogy a szent írás világos?*

F. Azt teszi, hogy az üdvre vágyó, és a szent írás nyelvét értő embernek, ennek megérthetése végett, semmi idegen tekintélyre nincsen szüksége. Mert a szent írás maga értelmezi magát, a homályosabb helyek megvilágosítván a párhuzamos világosabb helyek által. Ezért az evangéliomi egyház a szent írás olvasását mindenkinek megengedi, és ajánlja.

II. FEJEZET.

A vallásról.

28. K. *Mi a vallás?*

F. A vallás, istennek külső tiszteletében is nyilvánuló az a lelki élet, melly az eredetileg bennünk élő isteneszme által határoztatik. Az emberiség a benne élő istentudattal gondol istenre, s a millyennek gondolja istent: a szerint határoztatja általa életét, és van vallása. A vallás egyetemessége, s hogy minden vallás központja isten, ez állitást igazolja.

J e g y z e t. Plató szerint a vallás: *ἐξομωσις τῷ Θεῷ κατὰ τὸ δεικνόν*; — Cicero szerint: *religio est, quae superioris cuiusdam naturae, quam divinam vocant, curam, caerimoniamque affert* (de Invent. II. 53); — Lactantius szerint: *vinculum pietatis, quo obstricti, Deo religati sumus* (Inst. div. IV, 28); — Buddeus óta: *religio est modus Deum cognoscendi colendique*; — Ammon szerint: *religio est conscientiae vinculum, quo cogitando, volendo, et agendo numini nos obstrictos esse sentimus, i. e. consensus animi cum voluntate numinis recte cognita*; — Hase szerint: a vallás az isteninnek a világgal szabad szeretetből közléső isten absolut személyisége részéről; — Schleiermacher szerint: a vallás magunknak mint egyáltalában istentől függőknek érzete; — Hegel szerint: a vallás az isteni szellemnek magáról tudása a véges szellem közvetítése által; — Kant szerint: a vallás az erkölcsi törvényeknek mint isten törvényeinek tekintése, és becsülése; — a legtöbb dogmaticus szerint: a vallás viszonya az embernek egy érzékfeletti lényhez.

29. K. *Mi a positiv vallás?*

F. Positiv vallás minden történelmi léttel bíró vallás. Az isten eszméje, és az istennek a világ, s emberiséghez viszonya ugyan is fogalmaztatik, hittárgyául

feltételek, s tiszteletének módja meghatározatlik. A fogalomba így fölvelt isteneszmét, s tisztelete módját az emberiség egy része magáévá tevén, s lelki életét közösen általa határozatván, a vallás az emberiség életében mint az isten egy bizonyos fogalma által határozott lelki élet jelenik meg, s az így megjelent vallás a pozitív vallás, és annál tökéletesebb minél igazibb benne az isten fogalma.

J e g y z e t. A pozitív vallásban adott istenfogalmat, s hittételeket, lehet hogy az ész túlszárnyalja. Ez esetben a fenálló pozitív vallás nem levén elegendő a vallásos szükség kielégítésére, a vallást szükség újból fogalmazni, új pozitív vallást előhozni. Ez mutatja, hogy a vallást magában véve, a pozitív vallással összetéveszteni nem lehet.

30. K. Mi a keresztyén vallás?

F. A keresztyén vallás az emberiségnek az a lelki élete, melly istennek abból a fogalmából származik, mellyet isten a Jézus Krisztusban jelentett ki, megismerés végett az újszövetségi szent irásba befoglaltatott.

J e g y z e t. Bármelyik ker. felekezet vallása is pozitív vallás, egy bizonyos felfogása a szent irásban foglalt ker. vallásnak, mellyet mindinkább tisztán felfogni, és az emberiség életévé tenni a keresztyénnek kötelessége.

31. K. Mit tart a keresztyénség istennek keresztyén felfogásáról?

F. A keresztyénség istennek keresztyén felfogásáról azt tartja, hogy istennek ez az igaz fogalma. A kik hát istennek keresztyén fogalma által határozatják lelki életüket: azoknak van igaz vallásuk.

32. *K. Miért tartjuk isten keresztyén fogalmát az ő igaz fogalmának?*

F. Isten keresztyén fogalmát azért tartjuk az ő igaz fogalmának, mert nem csak tökéletesebb minden egyéb vallás, és észlelet istenfogalmánál, hanem az isten észben adott fogalmának teljesen megfelelő fogalom. Azon kívül ugyan is, hogy az észet kielégíti, a szívet megnyugtatta, s az akaratot a jónak megnyeri, kikerüli a keresztyén istenfogalom azon két sziklát, mellybe az ész istenről gondolkodásában bele szokott ütközni: az istennek utolérhetlen magasságba helyezését, üres tisztaléliségét, és az emberiség körébe levonását, reá emberi gyengeségek és szenvedélyek, ruházását; s míg egy részről olly összeköttetésbe hozza a világgal, hogy minden fűszálban az ő ihlete lengedez: addig más részről olly fenséges, hogy az ész hozzá végtelenül feltörekedhetik, s e végtelenségéért folytonosan imádása tárgyául szolgálhat.

33. *K. Mi a keresztyén vallás föltéte?*

F. A keresztyén vallás föltéte a hit a Jézus Krisztusba mint isten fiába, mint a szent irás szól: „úgy szerette isten e világot, hogy az ő egyellenegy szülött fiját adná, hogy minden, valaki hiszen ő benne, el ne vesszen, hanem örök életet vegyen; a ki hiszen ő benne, el nem kárhozik, a ki pedig nem hiszen, immár elkárhoztatott, mert nem hitt az isten egyetlen egy fiának nevébe (Ján. 3: 16, 18).“

34. *K. Mi a hit?*

F. A hit egyéni bizonyosság olly dolgok valóságáról, mellyek egyedül szellemünk látkörébe, érzéki ta-

pasztolatunk alá pedig nem esnek, mint a szent irás szól: „a hit az olyan dolgoknak valóságuk, a melyeket reménylünk, és a melyek nem láttatnak, azoknak bizonyos mutatójuk (Sid. 11 : 1).“

35. K. *Mi az alanyi hit?*

F. Az alanyi (subjectiv) hit az az organuma az emberi léleknek, melylyel azt a mi érzéki tapasztalat alá nem esik, tudja.

36. K. *Mi a tárgyi hit?*

F. Tárgyi hit valami olly dolognak, eszmének, gondolatnak igaznak tartása, melly egyedül szellemünk látkörébe, és nem érzéki tapasztalatunk alá esik. Az, hogy még holnap élek; elkezdett munkámat bevégezem; feltett célomat elérem, vagy hogy az isten az a kinek Spinóza, Schelling, Hegel, vagy a keresztyén vallás tanítja, nem egyéb mint hit.

37. K. *Mi a tekintély hit?*

F. A tekintély hit egyéni bizonyosság valaminek igazságáról abból az okból, hogy a ki azt állítja, azt tudja. Ez a hit, mivel a tekintély csalódhatik, nem zárja ki a csalódás lehetőségét. De más részről a gyermeknevelés, és tanítás e hiten épül. Mert a gyermek e hittel fogadja igaznak, és tanulja meg azt, a mire szülői, nevelője és tanítói által tanítatik.

38. K. *Mi az okos és mi a vak hit?*

F. Okos hit a helyes okokon; vak hit ellenben a nem helyes, vagy éppen semmi okon sem nyugvó egyéni meggyőződés valaminek valóságáról; mint mikor valaki természeti dologtól természetfeletti erőt vár, és természeti dolgot természetfeletti okból származtat.

39. K. Hit és tudás mi viszonyban vannak?

F. Hit és tudás egymással a legszorosabb viszonyban vannak. Azt, hogy még holnap élek, barátomnak barátságát bírom, életezélomat elérem, anyyira hiszem, hogy szinte bizonyos vagyok benne, tudom. Hit nélkül megszűnnék munkásságom, megszűnnék életem.

De az okos hit éppen úgy szellemünk tanuskodásán épül, mint a tudás; s a mit hiszünk (a tárgyi hitet) fogalmazzuk is, és megtanulás, tudás végett fel tesszük. Így a hit a fogalomba fölvéve, tudás.

40. K. Hogy osztatnak el legszokottabban a pozitív vallások?

F. A pozitív vallások legszokottabban 1. az imádás tárgyára nézve: egy, két, és sok isteniség; 2. a kútfőre nézve: természeti, és kijelentett; 3. az alany, vagy is arra nézve, a kinek vallása van, igaz, és hamis vallásra osztatnak.

J e g y z e t. Természeti vallás nem csak az, melyben az imádás tárgya természeti tárgyak, vagy a természeterei; hanem az is, mellyet a természeti emberi szellemi erő magából hoz elő; míg a kijelentett vallás az, a mi kijelentés útján közöltetett az emberiséggel.

41. K. Mi a vallás célja?

F. A vallás célja, úgy hatni át az ember személyes életet, hogy legyen az, az istennek tesző, és kedves megszentelt emberi élet, és legyen az embernek békéje istennel.

III. FEJEZET.

A kijelentésről.

42. K. Mi a kijelentés, és hányféle?

F. A kijelentés (revelatio) istennek magáról adott tudósítása. S mivel isten tudósítást magáról közvetve ad, és közvetlen is adott: a kijelentés közvetett, és közvetlen.

J e g y z e t. A közvetett kijelentést természeti, a közvetlent pedig természetfelettinék is mondják: de helytelenül, mert istenre nézve nincsen természetfeletti.

43. K. Mi a közvetett kijelentés?

F. A közvetett kijelentés istennek magáról az emberi lélekben élő isten tudat, és a természeti világ közvetítése által adott tudósítása. Az ember ugyan is a természeti világ szemlélete által a benne élő istentudattal gondol istenre, s rájön istennek valami ismeretére. Az így előállt ismeret, mivel az emberi szellem, és a természeti világ közbejöttével származott: közvetett, természeti, általános kijelentésnek nevezetik. Ennek a kijelentésnek valóságát az ész mindenkor elismerle.

J e g y z e t. Az isten tudatát magában bíró emberi szellem a világ nagyszerű művében, mintegy tükörben látja az istent, minthogy a világ az isten mássa (aliudja), az az, az ő teremtoi bölcsessége, láthatlan dicsősége, és örökkévaló hatalmasságának élő tanuja.

44. K. Mi a közvetlen kijelentés?

F. A közvetlen kijelentés istennek magáról, akaratja tiltkairól egyes emberi szellemmel közvetlen társalgása, összeköttetése, egyes emberi szellemben belegondolása, és belcakarása által adott tudósítása. Az istennek

az emberiség közt illy módon előállt ismerete, mivel nem az ember természeti szellemi erejének tapogatódzása, hanem isteni megvilágosítás következtében lett: az isten igaz ismeretének tartatik. Az ész nem akarja megengedni, hogy egy ilyen kijelentés lehető, és szükséges, s hogy a keresztyén vallás valósággal ilyen kijelentés volna.

45. K. Lehető-e a közvetlen kijelentés?

F. A közvetlen kijelentés lehető. Mert ha az isten tökéletes tiszta lélek, a mit az ész sem tagad: nincsen abban lehetlenség, hogy belegondoljon az emberi lélekbe, mivel ez vele rokon. Logikai ellenmondás nincsen benne; az isten mindenütt jelenvalóságának fogalmából pedig ez önként következik. — Ha továbbá az emberi szellem teremtője isten: éppen semmivel sem kerül többé vele közvetlen társalogni, mint azt teremteni. Természetellenesség nincsen benne; az isten mindenhatósága fogalmából ez természetesen folyik. — Ha az isten végre tiszta jóság: fogalmával nem csak meg-egyez, hanem szükséges, hogy az emberiséggel elérendő isteni célja tekintetéből vele vallásos igazságokat közöljön, önlényét neki teljesen feltárja. Erkölcsileg ez nem csak lehető, hanem mulhatlan szükségesség.

46. K. Az emberi ész, és az a mi kijelentett mi viszonyban vannak?

F. Az emberi ész, és az a mi kijelentett, szoros kapcsolatban vannak. A kijelentés az emberiség vallás-erkölesi életének az irányadója, éltetője, és vezetője. Az észnek hát a kijelentés világánál, mint igaz világosság-nál kell meglátni az emberi élet célját, és annak vilá-

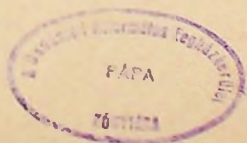
gánál törekedni a cél elérésére. Ész nélkül nem érne ugyan semmit, sőt lehető sem volna a kijelentés: de az ész sem ismerné meg kijelentés nélkül az emberi élet igazi célját. Nem megvetni kell hát az észnek azt a mi kijelentett, hanem azt nyomozni, vizsgálni, és ennek világánál látni meg azt a mire neki törekedni kell.

J e g y z e t. Idegenkednek sokan elfogadni azt az elvet, hogy a kijelentésnek a valláserkölcsei dolgokban az ész tanítójának kell lenni. Ez pedig igen természetes, mert az ész nem egy kész, tökéletes, hanem fejlődő tehetség, a mit az ész maga legjobban tud. Az hát a mi nem tökéletes, annak a mi tökéletes felette nem állhat, bírása nem lehet.

47. K. Miből bizonyos az, hogy a keresztyén vallás isteni kijelentés?

F. Az, hogy a keresztyén vallás isteni kijelentés, bizonyos ennek isteniségéből. Mert egy oly vallás, melly minden üldöztetés daczára a régi mivelt világot meghódítva, az emberiségnek egy új, erkölcsi jótékony megváltozását eszközölte; az Izlám támadását kiállotta; az észnek ellene támadása, és a belevegyített babonaság alól magát mind eddig diadalmasan felszabadította; s minden hitlenségen győzedelmeskedve, isteni erejét ma is teljes fényben ragyogtatja, az a vallás, melly felett ítelt a világtörténet. S ha a világtörténet világítélet: teljes joggal mondhatjuk, hogy észrevehetőleg ítelt a keresztyén vallás istenisége felett, és eléggé igazolta Gamäliel e szavait: „ha istentől van: ti fel nem bonthatjátok (Csel. 5: 38, 39).“

J e g y z e t. Az apologéták a ker. vallás isteni eredetét a Jézus Krisztus személyes életének fenségessége, cselekedetei, és jövendöléseiből szokták leginkább igazolni.

Ezek is bizonyítják ugyan annak istentől származottságát: de legerősebb bizony mégis annak világtörténelmi hatása. Mert ha nem isteni: nem hódít, és nem tartja fenn magát.

48. K. *Mit tartunk a Jézus Krisztusnak rendkívüli cselekedeteiről?*

F. A Jézus Krisztus rendkívüli cselekedeteiről azt tartjuk, a mit róla a szent irás írói tartottak. Ezek ugyan is megírják azokat mint történelmi eseményeket annélkül, hogy arról szólnának, vajjon ők azokat csodáknak tartották-e vagy nem. A kik hát azokat történelmi eseményeknek nem tartják: azt kell nekik bemutatni, hogy azok nem történetek meg, vagy is azt, hogy a szent irás nem hiteles. Mert a miről hiteles tanuk azt állítják, hogy megtörtént: annak igazságát tagadni csak úgy lehet, ha bemutatattik, hogy nem történt meg.

J e g y z e t. A csodának az a fogalma, hogy a természet törvénye ellen lett esemény, mint önkényszerű, úgy észellenes is. Mert a természet törvénye ellen nem történhetik semmi, hanem történhetik azon magasabb törvény szerint, melly előttünk ismeretlen.

IV. FEJEZET.

A hitvallásról.

49. K. *Mi a hitvallás?*

F. A hitvallás (confessio) az az irás, mellyben az a mi a Jézus Krisztusban kijelentetett, az élet és világosság (a ker. vallás), egy bizonyos módon van fel-fogva, és előadva.

50. K. *Mi a hitvallás jelentősége?*

F. A hitvallás jelentősége az, hogy az egyház köz-

hitét szóban, írásban ez foglalja magában, és hogy az egyház hittanának a szent íráson kívül ez a legközelebbi forrása.

51. K. Miért nem illeti a hitvallást hitszabályozó tekintély?

F. A hitvallást azért nem illeti hitszabályozó tekintély, mert ezt, bár a szent írásból: de emberi tekintély alkotta. Embernek pedig, mivel csalódhatik, tekintélyt a hitdolgában nem tulajdoníthatunk. Ezért a hitvallást a szent írásnak alárendeljük, és az egyházra ruházzuk a jogot, ezt a szent írásból változtathatni, vagy egészen is újra fogalmazni.

52. K. Miért szükséges a hitvallás?

F. A hitvallás azért szükséges, hogy az egyház élete az egyéni ingatag nézeteknek áldozatul ne vetlessék. A mit az egyház a szent írásból, vagy ennek szellemével egyezően, érett megfontolás után, hittárgyául feltesz, azt fogadni el hitvallásnak azért helyes, mert csak így közhite az egyháznak a hitvallás.

J e g y z e t. Az evangyéliomi reform. egyház a hitvallást egy tekintélyben a sz. írással soha sem részesítette, s így a rácionálista és supranaturalista harcban részt nem vett. De azt sem engedte meg, hogy egyes felforgató elemek a reformált szellemben felfogott keresztyén vallás tünékenyszerűleg megváltoztassák.

MÁSODIK RÉSZ.

Hittan.

I. FEJEZET.

Theologia.

I. SZAKASZ.

Az istenről.

53. K. *Mi a theologia?*

F. A theologia 1. a legszorosabb értelemben az a tan, melly az istenről tanít, 2. tágabb értelemben a hit, és erkölces tan, 3. a legtágabb értelemben pedig azoknak a tanoknak összege, mellyek az egyház életének fenntartása, és fejlesztésére nélkülözhetlenek.

J e g y z e t. A keresztyénség első idejében theológia volt a Lógós istenségéről szóló tan. János apostol, naziánzi Gergely, alexandriai Kelemen azért neveztetnek theológoknak, mivel a Lógós istenségéről legtüzetesebben, s legbővebben irtak.

54. K. *Miképp osztatik fel a legtágabb értelemben vett theológia?*

F. A legtágabb értelemben vett theológia: értelmező (exegetika), történelmi (historika), rendszeres (systematika), és gyakorlati theológiára osztatik fel legszokottabban.

J e g y z e t. Az értelmező theológiához tartozik: a szent írásnak az eredeti szövegből értelmezése; az isagógia, és kritika (kanonika); bibliai régiség-tan (archäológia), szent írás értelmezés-tan (hermeneütika), héber és görög nyelv (philológia); — a történelmi theológiához tartozik: a bib-

liatörténet; a héber nép történelme; Jézus és apostolainak élettörténete; egyháztörténet; hittörténet; egyházi atyák élete (patristika); hitvallástan (symbolika); egyházi jelenrajz (statistika); — a rendszeres theológiához tartozik: a hittan (dogmatika); erköcstan (theol. moral); apologia; polemika; irenika; — a gyakorlati theológiához tartozik: az egyházi szónoklattan (homiletika); egyházi szertartástan (liturgika); papi gond (kura pastoralis); vallástanítástan (katechetika), egyházjog.

55. *K. Mi a kijelentett, és mi a természeti theológia?*

F. A kijelentett theológia az a tan, melly istennek azt az ismeretét adja elő rendszerben, mellyet közvetlen önkijelentése által közölt az emberiséggel; — a természeti theológia pedig az a tan, melly istennek természeti, vagy közvetett kijelentéséből előállt ismeretét adja elő rendszerben.

56. *K. Kik nevez a keresztjén vallás istennek?*

F. Istennek a ker. vallás azt a tökéletes szellem-személyt nevezi, a ki minden létnek, még az emberiség idvességének is szabad, egyedüli oka, és célra vezetője, és a ki magát a názáreti Jézusban mint Atya, Fiu, és Szent Lélek jelentette ki, és ismertette meg (Ján. 4: 24; Csel. 17: 24, 27; Efez. 1: 9; 3: 11; Máté 28: 19).

57. *K. Kik nevez a szent írás Atyának?*

F. Atyának nevezi a szl. írás azt a tökéletes tisztán szellemszemélyt, a ki világot örök világeszméje szerint folytonosan teremti, neki magát mint idvezítő életet, és világosságot kijelentette, s benne magát mint idvezítő életet, és világosságot élteti (Efez. 4: 6; Máté 6: 9; Ján. 4: 21, 23; Ján. 17. r.).

58. *K. Kit nevez a szent írás Fiúnak?*

F. Fiúnak nevezi a szent írás a názáreti Jézus személyes életében magát mint idvezítő életet és világosságot kijelentett istent, a testlé lett Lógóost (Ján. 1: 1, 4, 14, 18; 1. Ján. 5: 20; 1. Ján. 1: 1, 2; 5: 11; Ján. 1: 9; Luk. 2: 32).

59. *K. Kit nevez a szent írás Szent Léleknek?*

F. Szent Léleknek nevezi a szent írás a magát mint kijelentett életet, és világosságot a világban éltető istent (Csel. 5: 3; 1. Kor. 6: 19; 3: 16; 2. Kor. 6: 16; 1. Kor. 2: 10, 11).

60. *K. Miért tartjuk az Atyát, Fiut, és Szent Lelket egy istennek?*

F. Az Atyát, Fiut, és szent Lelket egy istennek azért tartjuk, mert isten, a tökéletes tisztán szellem személy, mint a világot teremtő, idvezítő, és isteni ezéljára elvezérlő legfőbb lény, egy s ugyanazon isten, létezésének három módjában mint Atya, Fiu, és szent Lélek.

61. *K. Mi szavakkal teszi a szent írás imádás tárgyává az Atyát, Fiut, és Szent Lelket?*

F. A szent írás imádás tárgyává az Atyát, Fiut, és szent Lelket Jézusnak, tanítványihoz intézett, e szavaival teszi: „elmenvén tegyetek tanítványokká minden népeket, megkeresztelvén őket, Atyának, Fianak, és szent Léleknek nevébe (Máté 28: 19),“ az az elfogadni azt a tudományt, melly imádás tárgyává az Atyát, Fiut, és szent Lelket teszi.

62. *K. Mit tesz az, hogy az isten tökéletes tisztán szellem személy?*

F. Az, hogy az isten tökéletes tisztán szellem-

személy, azt teszi, hogy a szellem, minden mástól függetlenül (absolute), egyedül a magát maga által határozás alakjában a valódi léte istennek.

J e g y z e t. Az a föltét, hogy az isten absolut szellem, mint ezt Hegel véli, azért nem helyes, mert a szellem legmagasabb létezése nem az általánosság, minthogy ez csupa tagadás, s nála semmit gondolni nem lehet, hanem a magát egyedül maga által határozás. S ez éppen a szellem személyes léte. A közszellem soha sem más, mint az egyesektől kilépett s szellemi légkörre tömődött szellem, melly nem bir önhatározással, s ezért nem is a legmagasabb léte a szellemnek.

63. K. Miért nem korlátolt lény isten az által, hogy személy?

F. Az által, hogy személy, azért nem korlátolt lény az isten, mert az ő személyisége nem a személyes élet összege, és tartalma, nem is mellette van a személyes élet összegének, hanem, mint minden egyéb, úgy a személyes létnek szabad, egyedüli oka, neki mint oknak minden egyéb személyes élet alatta áll, mint okozat. Az pedig, hogy maga határozta magát személylyé, nem korlát istenben, hanem szabadság.

J e g y z e t. Egyik személy a másiktól különbözik, mivel másként határozott, más mint a másik személy. Isten is más mint a világ, s egyéb személyes élet; de nem azért mintha másként határozott volna, hanem azért mivel minden más, minden egyéb, általa határozott. Az a ki által minden más határozott, természetes, hogy maga által határozott, s így a teljes szabadság.

64. K. Miből tudjuk, hogy az isten nem eszme, hanem létező valóság?

F. Azt, hogy az isten nem eszme, hanem létező

valóság, tudjuk a lelkünkben élő istentudatból. Mert ha az isten nem volna létező valóság: eszméje az emberi lélekben nem létezhetnék. Isten létezését bizonyítja továbbá a létező, s állandó törvények szerint folytonosan fejlődő világ. Mert az anyag, s az ebben észlelhető törvények, és célra törekvés, szükségképp föltesznek egy szellemi okfőt. — Ezt bizonyítja még a személyes szellem, s ebben a lélekismeret jutalmazó, és büntető szava. Mert a személyes szellemnek okfője nem lehet más, mint személyes szellem, s a lélekismeretben hozzánk szóló jutalmazó és büntető bíró, egy ennek kívülte létező bíró, minthogy az ember maga nem vádolná magát cselekedetéért. — Az is igaz, hogy él a vágy az emberi szívben egy magasabb tökéletességre, főbb boldogságra jutni, mint a melyet itt e földön elérhet. Ha azt nem akarjuk állítani, hogy a szívnek e vágya hijáavalóság, melyet állítani az ész meg nem enged: akkor azt a másikat kell elismerni, hogy létezik egy isten, ki e vágyat adta a szívbe, s ezt egy időben be is tölti.

65. K. Mit értünk az isten természetén?

F. Az isten természetén azt a szellemlélet értjük istenben, mely által az isten személyes élet, és életmunkásság. E szellemlét mivel csak az isteni személyes munkásságnak organuma istenben: az isten nem e természete által határozott, hanem egyedül magát maga által határozó, s isteni természete csak szellemi életművezete.

Jegyzet. Mi emberek a velünk született érzéki természetünknel fogva vagyunk egy bizonyos módon gondolkodó, akaró, és magunkat határozó személyek. De rendel-

tetésünk, hogy az emberi lélek az érzéki helyett szellemi természetet öltözzön magára.

66. K. Mit értünk az isten tulajdonain?

F. Az isten tulajdonain az isteni létnek azokat a módosulatait értjük, mellyek az istent belső, lényeges határozottságainál fogva bizonyos viszonyokban illetik, és a mellyek együttségében tudja az isten magát mint istent. Isten ugyan is maga határozta magát mint isteni lényeket, isteni akaratot, és isteni természetet, s ezért maga oka magának (causa sui). De e határozottságainál fogva viszonyba jön magával, és a világgal mint teremtményével, s léte e viszonyai által akkép módosul, hogy mindegyik viszonyából bizonyos tulajdonai származnak. Ezért az isten tulajdonai nem határozottság istenben, hanem isteni létének a maga, és világhozói viszonyából eredő módosulatai.

67. K. Mellyek az istennek magáhozi viszonyából eredő tulajdonai?

F. Az istennek magáhozi viszonyából eredő tulajdonai: az önelégység, fenségesség, és főhaldogság. Isten ugyan is az által, hogy magát isteni lényeknek tudja, olly létnek tudja magát, a ki magának oka (causa sui). Ezzel tudja isten magát mint ollyan létet, a kinek semmi másra nincsen szüksége, tudja magát mint elégséges létet, s tulajdona az önelégység.

Azzal továbbá, hogy isten maga határozta magát akarattá, tudja magát mint minden mástól független akaratot, mint magát maga által határozó akaratot, mint szabadságot, s ezzel tudja magát mint isteni fenséget, és tulajdona a fenségesség.

Az által végre, hogy isten maga határozta magát isteni természetűé, tudja, hogy olly szellemi művezettel bír, melly neki mint gondolat, akarat, és magát határozó személyes munkásságnak készsége, és alkalmas eszköze, s ezzel tudja magát mint olly személyes létet, a kinek munkásságának szolgálatára áll isteni természete, tudja magát mint főboldogságot, s tulajdona a főboldogság.

68. K. *Hányféle tulajdonai származnak istennek a világhozzi viszonyából?*

F. Istennek a világhozzi viszonyából kétféle tulajdonai származnak: azok, mellyek benne a természeti; és azok, mellyek az erkölesi világhozzi viszonyából állanak elő.

69. K. *Meltyek az istennek a természeti világhozzi viszonyából eredő tulajdonai.*

F. Istennek a természeti világhozzi viszonyából eredő lényegi tulajdonai (attributa essentialia): a végetlenség, mérhetlenség, (örökkévalóság), és változhatlanság; személyes tulajdonai pedig (attributa hypostatika): a jóság, mivel a szeretet nem tulajdon, hanem határozottság istenben, továbbá a legfőbb bölcsességü mindentudóság, és a mindenhatóság.

Mint magát világteremtő szeretetnek tudó, olly létnek tudja ugyan is az isten magát, a ki a tér, és idő korlátai alá nem esik, s az időben mássá nem lesz. Mint magát ilyennek tudó, végetlen, mérhetlen, változhatlan létnek tudja az isten magát, s tulajdona: a végetlenség, mérhetlenség, és változhatlanság (örökkévalóság).

Az által továbbá, hogy isten magát ollyan létnek

tudja, a ki teremtett világának magát kijelenti, s ezt magával mindinkább egyformán határozott világgá fejleszti, tudja isten magát mint jóságot, s személyes tulajdona a jóság, melly a szeretetnek egy módosulata istenben.

Mint teremtett világában folytonosan munkás, teljesen, és tökéletesen ismeri isten teremtett világát, s ezért az isten mindentudó, az ő tudása világtudás. Mivel pedig mint a világnak ezélra vezetője, úgy ismeri isten teremtett világát, s ennek állapotját, ahogyan az a ezélhoz közeledik: az ő mindentudása a legfőbb bölcsességű mindentudás, s tulajdona a legfőbb bölcsességű mindentudóság.

A legfőbb bölcsességű mindentudás átvezet a mindenhatóságra, azon tulajdonra istenben, melly őt, mint akaratmunkásságot illeti. Az isteni munkás akarat folytonosan viszi, és vezeti ugyan is az általa teremtett világot azon ezélra, mellyet neki kitűzött. A mennyiben már isten magát a világ felett olly hatalomnak tudja, a ki a világ ezélját meghatározta, és a ki annak életét úgy vezeti, hogy azt a ezélt éri el, mellyet neki föltett: annyiban az isten tudja magát mint mindenható hatalmat, és személyes tulajdona a mindenhatóság, az ő munkássága világmunkásság.

Mindentudósága, és mindenhatóságánál fogva jelen van isten mindenütt a világban. Mert a világ állapotjának mindenkor tudása, és a benne folytonosan úgy munkálás, hogy az istentől neki föltett ezélt érje el, nem egyéb, mint a mindenüttjelenvalóság. Az isteni mindenüttjelenvalóság ezért gyakorlatilag csak mint mindentudóság, és mindenhatóság létezik, s az isten személyes

tulajdonai: a jóság, legfőbb bölcsességei mindentudóság, és mindenhatóság.

70. K. Mellyek az istennek az erkölcsi világhozí viszonyából eredő tulajdonai?

F. Az istennek a még meg nem váltott (bünös) világhozí viszonyából eredő tulajdonai: a harag, irgalmasság, szentség, és büntető igazság (attributa non oeconomica); a megváltott világhozí viszonyából eredő tulajdonai pedig: a kegyelem, igazságosság, és hűség (attributa oeconomica).

Isten ugyan is, minthogy tulajdona a jóság, a bünt, és a bünös világot nem szeretheti. A jóságnak hát benne a bünelleni haraggá; de egyuttal a bünös ember iránt irgalmassággá kell módosulni, és úgy munkálkodni, hogy a bünös megjavuljon, s a bün a világból kivéttessék. A mennyiben már isten magát olly szellemszemélynek tudja, a kinek a bün ellenére van, és a ki a bünt a világból kiveszi: annyiban tudja az isten magát mint szentet, s tulajdona a szentség. A mennyiben pedig magát olly akaratmunkásságnak tudja, a ki a bünösre, hogy a bünt a világból kivegye, ráfordítja a bünnek rosz következményét, ha másképp nem, a bünös megsemmisítésével is: annyiban tudja az isten, hogy ő büntető igazság, s tulajdona az igazság. Harag, és irgalmasság hát csak mint az ő szentsége, és igazsága léteznek az istenben, és különösen irgalmassága csak is az ő igazságában az által, hogy a bünöst akkor semmiti meg, midőn a bünnek ráfordított rosz következményén nem okulva, magát meg nem jobbitja. Ezért mondjuk, hogy ez isten hosszútűrő. — Az isten szentsége a bünösben abban mu-

tatja magát, hogy érzi bűnösségét, és fél az istentől; igazsága pedig abban, hogy lélekismeretében a bűnös vádoltatik, és vallási tehetetlenségben szenved.

A megváltott világchozi viszonyánál fogva, vagy mint a világot megváltó, a jóság az istenben, kegyelem, melly nem egyéb, mint az isteni szeretetnek a bűnös világot megváltó munkás jósága. E megváltó munkásság alakjai az istenben: az igazságosság, és hűség. Isten ugyan is, hogy a világot megváltsa, magát mint életet, és világosságot közölte e világgal. Ez isteni önközlésével a bűnnek megtöri lassanként azt a hatalmát, melylyel ez az emberiségben az isteni tudatot meghomályosítja, és fölemeli az emberi szellemet a magát isten szerint határozó legmagasabb szelleméltre.

II. SZAKASZ.

A világteremtésről.

71. K. *Mit nevezünk világnak?*

F. Világnak nevezük a létet, melly más mint az isten, melly nem isten; tehát az istenen kívüli dolgok egyetemét. Szorosabb értelemben a világtesteket is világnak nevezük.

72. K. *Ki az oka a világ lételének?*

F. A világ lételének, vagy is az istenen kívüli létnek oka az isten. Ezzel kimondjuk, hogy a világ oka szellem, nem pedig az anyag.

73. K. *Milyen oka isten a világ lételének?*

F. Isten a világ lételének teremtő oka. Ezzel állítjuk, hogy a világ teremtmény, nem pedig az istennek

mássá létele, öntárgyilagositása, vagy önkinyilatkoztatása (manifestatio).

74. K. Miért állítjuk az istent a világ teremtő okának?

F. Istent a világ teremtő okának azért állítjuk, mert istennek ez az igaz, a fogalmának megfelelő fogalma. Isten igaz fogalma az ugyan is, hogy szabad, és független (abszolút). Ha nem teremtő oka a világnak: akkor függ azon valamitől, mellyből a világot alkotta; vagy pedig attól, a mi által magának tudatára jut, vagy a mi-ben magát mássá teszi, és nem szabad, független lény, nem isten. Ha fogalmának megfelelően akarjuk hát istennek állítani: akkor őt szükségképp teremtő okául kell a világnak állítanunk, a mint ezt a szent írás is tartja (1. Móz. 1: 1; Csel. 14: 15; 17: 24).

75. K. Mit tesz az, hogy teremtő oka isten a világnak?

F. Azt teszi, hogy a világananyagot is az isten teremtette. Ez igazságot az észnek el kell ismerni. Mert ha a világananyagot nem az isten teremtette: akkor azon kívül, hogy az anyagot örökkévalónak kell tartani, az isten a világnak csak formálója, s szabad, független lény az isten nem lehet. Ezért tanítja a szent írás is: „hit által értjük, hogy teremtett e világ istennek beszéde által, hogy a láthatatlanokból láthatók lennének (Sid. 11: 3).

76. K. Hogyan teremtette isten e világot?

F. Isten e világot úgy teremtette, hogy miután a világananyagot teremtő beszéde által a semmiből előhozta: isteni munkásságának hozzájárulásával az anyagból lépésönként fejlesztette ki, és állította elő. Ez állítást az újabb földisme igazolja; és a szent írás is így tanítja.

Azt mondja ez ugyan is, hogy midőn isten a világ-
anyagot, és munkás okul a világosságot (diffusa lux)
„legyen“ szavával megteremtette (1. Móz. 1: 1—3):
azután az anyaghoz intézte szavát (1. Móz. 1: 11), és
úgy lett az este, és a reggel. Mert a „lett az este, és
lett a reggel“ kifejezés, hogy az író gondolatában nem
egy napot, hanem egy-egy kifejlődési lépésőt jelent,
előg világosan adja tudtunkra azzal, hogy a világossá-
got előbb teremtettnek állítja, mint a napot. Teremtette
hát isten, a szent írás előadása szerint is, a világanya-
got a szétfolyt világossággal együtt „legyen“ szavával,
és azután a világot isteni munkásságának az anyaghoz
járulásával lépésönként fejlesztette ki, s állította elő, s
ezért ezt a munkát a theológia mindenker második te-
remtésnek nevezte.

J e g y z e t. A szent írásban nem mondatik az, hogy
első, második sat. napon; hanem az „és lett az este, s lett
a reggel.“

77. K. Mi a világteremtés oka?

F. A világteremtés oka belső, erkölcsi szükségés-
ség istenben. Istennek ugyan is, midőn magát mint tö-
kéletes tisztán szellemisényt, a valódi létet gondolta:
ugyan akkor gondolnia kellett a más mint istent, azt
a mi nem isten, a viszonyos létet. Mert reá is, mint
személyre, áll az a logikai törvény, miszerint magunkat
nem határozhatjuk anélkül, hogy az ellenkezőt ma-
gunkból ki ne zárjuk. A fát mikor gondoljuk: kizárjuk
mindannak gondolatát, a mi nem fa (principium contra-
dictionis). Istennek is midőn magát gondolta: szükség-
képp kellett gondolni azt a mi nem isten, gondolnia

kellett a viszonyos létet, a világot. És hogy e viszonyos létnek lételt is adjon: tökéletessége fogalmából szükségképp következik. A tökéletesség fogalma magában zárja azt ugyan is, hogy isten viszonyban legyen egy mással annélkül, hogy e más által korlátoltatnék. Ha nem adna hát lételt egy viszonyos létnek: kizárná magából azt a tökéletességet, hogy egy más léttel viszonyban legyen, s nem volna tökéletes lény. — De ha nem adna lételt egy más létnek: önhatározása, s munkássága nem vonatkozhatnék másra, hanem csak magára, s lenne az isten önző, és nem lenne tökéletes. Mikor végre isten e viszonyos létet, a nem istent, munkássága tárgyává teszi: nem állhat e munkássága másban, mint abban, hogy azt a mi nem isten, át gondolja egy vele egyformán határozott létté, és ennek lételt adjon. Mivel e munkásság a legfőbb célgondolat istenben, s hozzá tartozik isten tökéletességéhez: szükségképp lételt kellett a viszonyos létnek adni, minthogy a célgondolat, s ennek kivitele istenben másként lehetetlen lenne, és nem volna az isten tökéletes lény. Istennek hát a világot belső, erkölcsi szükségességből kellett teremteni, s a világteremtés oka isteni belső, erkölcsi szükségesség.

78. K. *Mit értünk a szabad önhatározáson istenben?*

F. A szabad önhatározáson istenben értjük, az erkölcsi szükségességet magát fogalmával egyezőleg határozni. Mert bár nyitva áll fogalmával ellenkezően is határozhatni magát; de ha ezt cselekedné: akkor elhatározására valami kivülöttei ok bírna befolyással, s nem lenne szabad önhatározás. Csak akkor szabad hát isten

elhatározása, ha magát fogalmával egyezően határozza. Ezért állítjuk, hogy a szabad önhatározás istenben az erkölcsi szükségesség magát fogalmával egyezően határozni.

79. K. Miképp éli isten önéletét a világban?

F. Isten önéletét a világban mint szellemi személy éli, mert isteni lényegében, mint tiszta lét, a világnak felette van. Mig hát isten, mint a lét valósággal, a világra nézve transcendens, minthogy a világ viszonyos lét, legmagasabb pontjában érzéki szellemi lét: addig másrésről, mint szellemszemély, a világban élő, a világban benmaradó (immanens) isten.

80. K. Hol, és mi módon éli szellemi személyes életét isten a világban?

F. Isten a világban szellemi személyes életét az érzéki szellemi lények, az emberek, végtelen sokaságában éli; nem mintha ezek nélkül nem volna szellemi személy, hanem úgy, hogy folytonos munkásságával azokat magával mindinkább egyformán határozza, és velük mind jobban egységbe jön. Ha az emberek egymás gondolatait átvéve, egymásban élhetnek annélkül, hogy személyiségüket elvesztenék: istent is fölvehetik, kétségkívül, magukba, s végtelen sokaságukban élhetik isten személyes életét annélkül, hogy a maguk, vagy isten önszemélyes életét elvesztenék.

81. K. Mikor teremtette isten a világot?

F. Isten a világanyagot az időn kívül, a világot pedig az időben teremtette. Az idő mivel csak a térrel létezik: a világanyagot szükségképp az időn kívül, vagy az időn felyül kellett az istennek teremteni, a

világegyetemet pedig az időben kifejleszteni a világ-
anyagból.

J e g y z e t. Mivel a dolgoknak ott a kezdete, ahol a világanyag teremtetik, ámbár ez időn kivül lett, de mégis lett: méltán mondja a szt. irás, hogy isten a világot kezdetben teremtetete. A kezdetben kifejezés hát nem egy időpontot jelent, hanem azt, hogy a dolgok az időn felül, vagy túl a világanyaggal kezdődtek. Akkor volt a kezdet mikor a világanyag teremtetett.

82. K. Be van-e végezve a világteremtés?

F. A világteremtésnek egy bizonyos pontig be kell végezve lenni, mivel isten nem volna tökéletes, ha egy bizonyos ezélt a világteremtésben el nem ért volna. Ott ugyan is, hol az érzéki szellemi lény, az ember, létre jött: a világteremtés bevégeződött, minthogy isten az előző teremtés ezélját, a szellemnek a világban megjelenését vele elérte. Hanem e ezélponttól a teremtés folyton folyik istennek azon munkásságában, mellyel a szellemvilágot, s ez által az anyagi világot, a személyes szellemek végtelen sokaságában magával mindigkább egyformán határozza.

III. SZAKASZ.

Az isten gondviseléséről.

83. K. Mit értünk az isteni gondviselésen?

F. Az isteni gondviselésen értjük a világ életét fentartó, és isteni ezéljára elvezérlő isteni munkásságot. Az isteni gondviselés ezért az isten teremtő munkásságának egy külön alakja, és az isteni jóságnak a mindenhatóság, mindentudóság, mindenüttjelenvalóság által beh bizonyítása.

84. K. Miből bizonyos az isteni gondviselés?

F. Az isteni gondviselés bizonyos az isteni gondolatmunkásság szükségességéből. A világot gondoló gondolatmunkásság ugyan is szükségesség istenben. Mert ha nem az volna: istent arra, hogy világot teremtsen, valami külső oknak kellet volna határozni, s a világ nem volna az isteni szabad szeretet műve, és az isten nem volna isten. Ha a világot gondoló gondolatmunkásság belső szükségesség istenben: akkor a gondviselésnek is annak kell lenni, minthogy a lét, és az isten gondolata külön nem választathatnak. — De az is igaz, hogy istent az ész munkásság nélkül nem gondolhatja, mivel egy henye, munkátlan isten az istenek fogalmával ellenkezik. Mivel a gondviselés az, melylyel az isteni folytonos munkásság állítatik, és a melyben az ész azt képzelheti: az ész az isteni gondviselést annélkül, hogy magával ellenkezésbe ne jönné, nem tagadhatja. — Elismeri végre az ész, hogy a világnak oka, és alapja szellem, s hogy ennél fogva a világ függ a szellemi okfőtől. Mivel a világnak a szellemi okfőtől függése csak úgy lehető, ha benne isten folytonosan munkás, ha gondját viseli: az isteni gondviselés valóságot tagadni nem lehet. Ez az oka, hogy azt a szent irás is tanítja (Máté 6: 26—32; 10-rész).

85. K. Mi a Deismus?

F. A Deismus az a gondolkodás, hogy isten teremtette ugyan a világot, hanem az erőket is, melylyeknél fogva ez maga magát fentartsa, bele rejtette, úgy, hogy a világ mint egy gép magától mozog, s célját minden isteni gondviselés nélkül el is éri. E gon-

dolkodással mivel isten a teremtés előtt, és után henyé, munkátlannak tartatik; és mivel a világnak, vele a teremtés után semmi összeköttetésben nem levén, magát ki nem jelentheti; és végre mivel a világnak czélja így magában van, s az embernek is ninesen a világon tult-terjedő czélja: a Deismus sem az isten fogalmával, sem a keresztyén vallással, sem az erkölcsiséggel össze nem egyeztetthetik.

86. K. A világon létező bün mellett miképp lehet az isteni gondviselés?

F. A világon létező bün mellett ugy lehető az isteni gondviselés, hogy isten éppen világgondviselésével vezeli ugy az emberiséget, miszerint ez a világra maga által hozott bünt mind inkább elhagyja, magát mind jobban isten szerint határozza. Az isteni gondviselés az, melly által a bün a világból lassanként kivétetik, s oka isten a világon egyedül a jónak.

Jegyzet. Az istennek ha töle különböző létet, s szabadon munkás lényeket akart előhozni: a bün létrejöttét meg kellett engedni. De ezt positive nem hozta elő, hanem egyedül a jót munkáló positiv munkásságával, gondviselésével ugy működik, hogy az ember a bünt mindinkább elhagyja.

87. K. Az isteni gondviselés mellett miért állhat meg az emberi szabadság?

F. Az isteni gondviselés mellett azért állhat meg az emberi szabadság, mivel isten az embernek nem cselekedeteit, nem is a cselekedetre megkivántató erejét, hanem a szabad cselekedetek következményeit határozza, vagy alakítja ugy, hogy minden szabad cselekedet az isteni világ czél előmozdítására szolgál. Minden

ember tudja, hogy cselekedetének maga az oka, és ura: de már hogy szabad cselekedetének mi következménye legyen, nem tőle függ, nem áll hatalmában, ez az isteni gondviselés műve. Ez az oka, hogy az isteni gondviselés mellett az emberi szabadság megállhat.

Jegyzet. Megtörténik, hogy az ember cselekedetének éppen ellenkező következménye van, mint a mellyet neki a cselekvéskor számított. Ezt nevezik a sors iróniájának. De valósággal nem más, mint a szabad cselekedetet következményeikben határozó isteni gondviselés műve. Az illy események igazolják visszavethetlenül az isteni gondviselést.

88. K. *Az isteni gondviseléssel miképp egyeztethető össze a világi bajok, és szerencsétlenségek?*

F. A világi bajok, és szerencsétlenségek úgy egyeztetők össze az isteni gondviseléssel, hogy azok a természetre nézve nem léteznek; az emberekre nézve pedig fenyítő vesszők az isten atyai kezében, hogy rajtuk okulva, szabad önhatározással tegye az ember élete, és munkássága czéljává a jót, az istenit a világban. Emberi véges elménkkal az isteni világkormányzat egészét át nem pillanthatva, a bajokat, és szerencsétlenségeket esapásoknak tartjuk. De mivel az ész istent a legfőbb bölcsesség nélkül nem képzelheti: föl kell tennie, hogy azok a czélos világkormányzat összhangzó egészébe beletartoznak, és az isteni gondviselés velük szemben nem csak hogy megállhat, hanem annak hatalmas eszközei.

89. K. *A könyörgés miért állhat meg az isteni gondviselés mellett?*

F. A könyörgés azért állhat meg az isteni gondviselés mellett, mert azt isten rendelte eszközüül arra,

hogy benne, és általa az emberi szívet, és lelket magához emelve, az embert iránta fogékonyabbá, életét isten szerint határozott életté tegye. A könyörgés istentől rendelt segédeszköze kegyességünknek, s ezért az isteni gondviselés mellett megállhat.

90. K. Mi a célja Istennek a világgal?

F. Istennek az a célja a világgal, hogy azt vele mindinkább egyformán határozott léttel tegye, úgy hogy isten benne önéletét élje, és a világ vég nélkül éljen istenben. Isten a töle különböző létre ha munkásan hat: az ő hatása, fogalmánál fogva, más nem lehet, mint azt vele lehetőleg egyformán határozott létté tenni.

91. K. Mit tesz a szent írásnak az a kifejezése, hogy miután meglekintette Isten a mit teremtett, mind igen jó volt?

F. Azt teszi, hogy az általa teremtett világ legalkalmasabb, legjobb arra, hogy isteni célja a teremtésben vele, és általa elérjék.

92. K. Mit értünk az isteni végzésen?

F. Az isteni végzésen értjük a világ céljának, és a cél elérésére szükséges organumoknak, s eszközöknek öröktől óta meghatározását istenben.

93. K. Miért állítja a hittan az isteni végzés valóságát?

F. A hittan az isteni végzés valóságát azért állítja, mert az ész az Istenről föl nem teheti, hogy a világteremtésben valami célja ne volna. Mivel sem a cél, sem az annak elérésére szükséges organumokat, és eszközöket a világban nem keresheti, minthogy ekkor az Isten szabad, független lény nem lehetne: azt kell szükségképp az észnek állítani, hogy Isten mind a világ-

ezért, mind az erre szükséges organumokat, és eszközöket öröktől óta meghatározta, s az isteni végzés nem eszme, hanem valóság. A szent írás, és hitjavítóink is ezért ismerték el ennek valóságát (Csel. 2: 22, 23; Efez. 1: 9; hittan II. 66 §).

IV. SZAKASZ.

Az angyalok, és ördögökről.

94. K. Mit tanít a szent írás az angyalokról?

F. Az ószövetség az angyalokról azt tanítja, hogy az isten gyülekezetéhez tartozó felsőbb természetű lények, az emberi jószág, és bölcsesség mintái, s isten követői (1. Móz 28: 12; Jób 1: 6; 5: 1; 1. Sám. 29: 9; 2. Sám. 14: 17, 20; 1. Mós. 18: 18). — Az újszövetségben pedig Jézus, kinek élettörténetében az angyalok erősen szerepelnek, mint felsőbb természetű személyiségek létezését felteszi, de róluk semmi közelebbi tudósítást nem ad. — A hittan az ószövetség nyomán azon felsőbb természetű lényeknek tartja, kik azt a lényezetet, melyet az ész az isten és ember között föltesz, betöltik. — Véleményünk szerint az angyalok az isteni kijelentés és gondviselés kisegítő gondolata. A zsidó nép azt a fogalmat, hogy isten egy érzék feletti lény, és még is összeköttetésben van a világgal, neki magát kijelenti, s gondját viseli, nem tudta másképp képzelni, mint közép lények fölvételével, kik neki organumai. Miatán a Jézus Krisztusban az isteni teljes önkijelentés megtörtént, és az isteni gondviselés angyalok nélkül is képzelhetővé tétetett: a keresztyénségnek az angyalokra, s angyalokbai hitre semmi szüksége.

95. K. Mit tanít a szent írás az ördögökről?

F. A fogság után élt zsidóság képzetében az ördögök fejedelme a sátán, s azok neki szolgálói. Az emberi szerencsétlenségeknek rossz akaratu okozói; de isten felvigyázata alatt (Jób 1: 6—12; Kir. 22: 19 következő v.). Az újszövetségben a sátán a rossz lelkek országának feje, minden rossznak okozója, az isten országának ellensége, kinek országához tartoznak a rossz emberek, mint fiai, és szolgálói az ördögnek. Hatalmát lerontani jött a Krisztus, s országa egy időben megsemmisül (Ján. 8: 44; Jel. 12: 9; 20: 2. köv.; Máté 12: 26—28; 13: 38; 1. Ján. 3: 8; 1. Kor. 15: 25). — Véleményünk szerint a sátán a személyesített erkölcsi rossz, s valósággal létező hatalom e világon, mint közszelleme az emberi társaságnak ott, hol közszellemmé lett az emberi személyes életet más egyéb mint isten által határozni. E szellem ébresztői, és hordozói nevezhetők ördögöknek, kiknek hatalmának lerontója a keresztyén szellem.

J e g y z e t. Nem tartok azokkal, kik úgy vélekednek, hogy a hittanban az angyalok, és ördögökről nem kell említést tenni. Mert a szent írás bizonyos hogy szól róluk. A protestáns ember mivel szabadon olvashatja a szent írást, s olvashat benne az angyalokról, és ördögökről: kétség kívül fölteszi a kérdést, hogy miképp kell azokról érteni? A hittannak kötelessége hát róluk említést tenni, s mivel a szent írás róluk emlékezik: nem tagadni merőben azok létezését, hanem róluk lehetőleg okos felvilágosítást adni.

II. FEJEZET.

Theológiai embertan.

(Anthropológia).

I. SZAKASZ.

Istennek az emberreli eredeti békés viszonyáról.

96. K. *Milgyennek tanítja a szent írás az embert?*

F. A szent írás az embert érzéki — szellemi, a dolgok felsőbb rendjéhez tartozó, istennel rokon, istenképe és hasonlatosságára teremtett lénynek tanítja, ki a jó és rossz közti különbséget ismeri, életében egyiket mint másikat megvalósítani van szabadsága; de mindenkor függésben istentől (Jak. 3: 9; 1. Móz. 1: 26, 27; Csel. 17: 28; Máté 23: 37; Ján. 6: 65).

97. K. *Mit tanít a szent írás az ember eredetéről?*

F. A szent írás az ember eredetéről azt tanítja, hogy míg a föld egyéb teremtményeit isten az anyaghoz intézett „legyen” szavával az anyagból fejlesztette ki hozzájárult isteni munkásságával: addig az ember teremtésénél a „teremtsünk embert a mi képünkre, és hasonlatosságunkra” magánbeszédet tartja, az emberi alakot a földből megalkotja, és azt önhelhetével elevenítette meg. Ezzel a szent írás kimondja, hogy az embert isten a föld egyéb teremtményeitől különbözőleg közvetlen isteni munkásságával teremtette.

98. K. *Minék tartjuk a szent írásnak az ember teremtéséről tett előadását?*

F. A szent írásnak az ember teremtéséről tett előadását történelmi alakba öltöztetett olly igazságnak tart-

jük, melly az ember helyes felfogásából, igazi fogalmából eredett. Mert az emberrel istennek egy új, a szellemvilágnak teremtése kezdődvén, mint a föld egyéb teremtményei, természeti fejlődés útján az ember az anyagból elő nem állhatott. Ha a történelmi elbeszélést hát betűleg nem vesszük is: de annak azt a belső igazságát, hogy az ember istennek közvetlen teremtménye, el kell ismernünk.

99. K. Miért nem fogadja el a hittan azt a nézetet, hogy az ember a természeti fejlődés útján állt elő?

F. A hittan azt a nézetet, hogy az ember a természeti fejlődés útján állt elő, azért nem fogadja el, mert az ember érzéki-szellemi lény. Ha testi szervezete nézve hát az érzéki világhoz tartozik is, mint ezt a szent irás elismeri azzal, hogy testére nézve a földből formáltnak állítja: de szellemére nézve az érzéki világhoz nem tartozván, abból elő sem állhatott. Az újabb elmélet is, mintha az ember a természeti fejlődés útján éppen a majomból állt volna elő, gyengébb mintsem a hittan a szent irás előadásának belső igazságát vele felfeshelhetné. Mert ezt az a másik elmélet, hogy az ember fejellen halból állt elő (Haeckel elmélete) megegyeztet. De a majom, és ember közt olly nagy is a különbség, mint ezt a matérialisták maguk kimutatják (Vogl), hogy az embernek a majomból kifejlődése csak egy közvetítő lépeső által történhetett; de a melly sem élve, sem az ásatok közt még eddig nem találtaik. — Tekintve végre az embert, és azt a jelentékeny álláspontot, mellyet földi világunkban elfoglal: az az eredet, mely-

lyet a szent irás neki tulajdonít, hozzá legméltóbb, észet és szívet legjobban kielégítő, s megnyugtató eredet. Ezért a hittan méltó joggal tartja meg a szent irás előadásának lényegét.

J e g y z e t. Darwin a majomból, Haeckel pedig fejetlen halból mondja az embert előálltnak. Vogt bemutatja, hogy az orang, mellyből egy emberfaj állt volna elő, 34 pontban különbözik az embertől; s míg emberi arezszeget ninesen 64 fokon alól: majom arezszeget 35 fokon felyül nem emelkedik. A majomban inkább azt mutatta meg isten, hogy mi volna az ember szellem nélkül. Ninesen ember, még a matériálistát sem véve ki, a ki a majmot ezimerébe fölvette volna, s a majmot mint őset tisztelné; örül inkább mindegyik, hogy olly magasban fejlődött, miszerint a majmon felyülemelkedettnek érezheti magát. Ha az erkölesi törvények alapvonásai az emberi természetben vannak letéve: hiba van a természetben, hogy a matériálista majom őse iránt magát tisztelet, és szeretetre kötelezettnek nem érzi, és a majmot ezimerébe föl nem veszi.

100. K. Miért fogadja el a hittan a szent irás azon tanítását, hogy az emberiség egypár embertől vette eredetét?

F. A szent irás azon tanítását, hogy az emberiség egypár embertől származott azért fogadja el, mert:

1. Alapos kifogást ellene tenni nem lehet. A szín, és koponya különbség ugyan is nem bizony az egypár embertől származás ellen, mivel egyikből a másikba olly finom az átmenet, hogy önálló, eredeti fajokat fölvenni nem lehet. Elég bizony erre az, miszerint az emberiségnek fajokra osztása még eddig sem állapíthatott meg; mivel a Blumenbachtól eredett öt fajra osztás nem általánosan elfogadott.

Az a történelmi igazság, hogy néhány kisebb szigetet kivéve, embert az egész földön találunk, szinte nem bizony az egypár embertől származás ellen; mert önálló külön faj sehol sem található. Ha az egész föld benépesedése homályban van is hát előttünk, minthogy a népeknek történelem előtti korok ismeretlen: az a körülmény, hogy az egyedül álló Délamerika és Polynesia közti szigeteken is az emberek a maláji fajhoz tartoznak, azt mutatja, hogy ide is úgy vándoroltak. — Az az ellenvetés is, hogy egypár embertől illy nagy számban az emberiség el nem szaporodhatott, meg van ezáfolva azon történelmi igazság által, miszerint egy Amérikába költözött négyszáztagból álló francia telep kétszáz év alatt (1671—1871) hétszázezerre szaporodott (Zollman Bibel und Natur). — Megtartja a hittan az emberiségnek egypár embertől származását továbbá azért, mert

2. Alapos okok szólnak mellette. Az egész emberiség ugyan is, bár az éghajlat, életmód jelentékeny különbözőségeket hozott elő, egy emberi nemet képez, ugyan annyi testrészek, fogak, ujjak, csontokkal; és az eltérő fajok nemi összeköttetéséből ember származik. — Az is nevezetes, hogy a legkülönbözőbb népeknek is lényegileg ugyanazon ősmondáik vannak az ember eredetéről; s a nyelvek, bár különböző nyelvtörzsek léteznek, úgy folynak át egymásba, hogy egy törőlszármazottságra utalnak, s nem a fajok szerint oszlanak el. — A népek továbbá idegen országból bevándorlottaknak állítják őseiket; és pedig az áfrikaiak azt mondják, hogy keletről; a khinaiak, hogy nyugotról

vándoroltak. Az északamériikai népeknek a mongol fajjal rokonságuk, az a visszaemlékezésük, hogy őseik a tengeren túlról jöttek, és dél felé költözködésüknek ma is tartó folyama azt mutatják, hogy Ázsiából a Bering utján jöhettek ide. Ezt bizonyítja az a körülmény is, hogy a kelet-ázsiaiaknak ugyanazon jegyeik vannak a hónapok megjelölésére, mellyek a peruiak, és mexikóiaknak; és hogy a Yukatáni templom szoros öszhangzatban van a keletindiai Buddha templomokkal. Délázsia, és Ausztrália fekete néptörzsei a persiai öbölre mutatnak; a kaukázusi faj őshona pedig, mint elismerve van, Tigris és Euphrat vidéke.

Ha ezekhez adjuk még azt, hogy az egypár embertől eredettségben van kimondva az emberiség testvérisége, isten előtti egyenlősége, egyformán jogosultsága az idvességre, és a föld birtokára: elég oka van a hittannak elfogadni a szent irás azon tanítását, hogy az emberiség egypár embertől vette eredetét.

101. K. Miért teremtette isten az embert?

F. Isten az embert azért teremtette, hogy a kiformált anyagvilágot a teremtett szellem által, isteni vezetése alatt a szellembé áttegye, a szellemmel áthassa, és a természet teremtését az erkölcsi teremtésbe, a világtörténelembe átvigye. Isten a világteremtést isteni hozzájárulásával a teremtett szellem által folytatja.

102. K. Mi alkatrészekből áll az ember?

F. Az ember testi életszervezettel összekapcsolt szellemből, emberi lélekből áll. Mert a testnek, testi életszervezetnek sem élete, sem különtörvényűsége nincsen; hanem együtt a szellemmel tesz egy személyi-

séget, egy bizonyos módon gondolkodó, akaró, magát határozó lényt. Ezért a szent irás is az embert élő léleknek állítja (1. Móz. 2: 7).

103. K. Honnan származnak az emberi lelkek?

F. Az emberi lelket eredetileg az isten teremtette, a mit a szent irás azon érzéki képből akar felfoghatóvá tenni, hogy a földemberbe saját lehelletét fújta, és úgy elevenedett meg a por, s lett élő lélekké (1. Mós. 2: 7:). E kezdet óta pedig az emberi lelkek az emberi test közvetítése által a világ életét lehelő isteni munkásság hozzájárulásával a nemzés útján származnak; élő lélek élő lelket nemz.

J e g y z e t. A praecexistentianismus az a nézet, hogy az isten minden emberi lelket még az idő előtt megteremtett; a creatianismus az, hogy időnként teremt; a traducianismus pedig az, hogy nemzés útján plántálja magát a lélek.

104. K. Milyennek teremtette isten az első emberpárt?

F. Isten az első emberpárt testi életszervezettel összekötött olly szellemi lénynek teremtette, a ki magát egyáltalában isten szerint határozta, s a kinek élete ennél fogva önhatározásból egy istenben élő, és nyugvó élet, boldog örök élet volt. A szent irás e fogalmat elég nyomatosan így fejezi ki: „az isten az embert a maga képére, és hasonlatosságára teremtette (1. Mós. 1: 26, 27:).“

105. K. Miért fogadja el a hittan, hogy az ember illy tökéletes volt az eredeti állapotban?

F. A hittan azt, hogy az ember az eredeti állapotban illy tökéletes volt, azért fogadja el, mert az embernek csak egy illy állapotban teremtése méltó istenhez

Fogalmával ellenkeznék az ugyan is istennek, hogy az embert bünösnek teremtse, mivel a bünt ekkor maga az isten hozta volna létre, melyet állítani pedig az isten szentsége meg nem enged. A szentírás tanításában mély bölcsesség van. Mert míg egy részről az isten szentségét megőrzi: addig más részről az embert azon eszményi nagyságban láttatja, melyre az ember hivatva van a teremtésben. Ezért a hittan a szent írás tanítását az ember eredeti tökéletességéről elfogadja.

106. K. Miben áll az isten képe, és hasonlatossága az emberen?

F. Isten képe, és hasonlatossága az emberen azon magas tehetségek összegében áll, mellyel képes az ember arra, hogy élete egy az istennel egyformán határozott élet (istenélet) legyen. Isten ugyan is az emberiségnek e magas tehetségeiből előállt életében élvén kosmikus létét, az ember e magas tehetségeivel lehet isten képe, és hasonlatosságára teremtett lény.

J e g y z e t. Miben álljon az isten képe, és hasonlatossága az emberen, a tudomány még eddig egy általánosan elfogadott határozatot róla adni nem tudott. Annyit ismernek el, hogy ez az első ember páron teljesen meg volt: de az eset miatt részben vagy egészben elveszett.

II. SZAKASZ.

Istennek az emberiséggeli eredeti békés viszonya felhomlásáról.

107. K. Mi miatt bomlott fel istennek az emberiséggeli eredeti békés viszonya?

F. Istennek az emberiséggeli eredeti békés viszonya a bün miatt bomlott fel.

108. K. Mi a bűn?

F. A bűn az a szabad cselekedete az embernek, melyben tudva, akarva, másként határozza magát, mint isten akarja, hogy az ember magát határozza. Mivel a szent irás is a bűnt a lörvény megrontásának állítja (1. Ján. 3: 4): önhatározás nélkül bűn nem lehet.

J e g y z e t. Nem csak az a cselekedet, melyet külsőleg is végrehajtott az ember, hanem cselekedet már az, a mire az ember magát elhatározta, hajtotta végre vagy nem határozatát.

109. K. Ki által, és miképp jött a bűn e világra?

F. A bűn, a szent irás tanítása szerint, az első emberpár által, és úgy jött e világra, hogy a tudtára adott isteni parancs ellenére cselekedett, azt áthágta. Ez esetet a szent irás egy történelmi ruhába öltöztetett képben, a megtiltott jó és gonosz tudás fája gyümölcsében evés történetben, adja elő.

110. K. A szent irás esetrőli előadásának mi a jelentősége?

F. A szent irás esetrőli előadásának az a jelentősége, hogy a világon valósággal létező bűnt nem az isten, nem is az anyag, hanem magától az embertől származtatván, az isten szentségét megőrzi; a bűnt mint nem szükségképp létezőt, hanem mint olyant tekintli, melynek e világhól ki kell vétetni, megsemmisülni. Ez által az erkölcsösség örök alapját tevén le, lényegében az előadás örök igazság.

111. K. Mi indította az első emberpárt isten parancsának megrontására?

F. Az első emberpárt isten parancsának megron-

lására indította, a szent írás tanítása szerint, a jó és gonosz tudásfája gyümölcsének kedvessége a szemnek, a bühesességnek, istenneli egyformaságnak igen kívánása, és sátni sugallat (1. Mós. 3: 1—7:).

112. K. Mi az igazság a szent írás ez előadásában?

F. A szent írás ez előadásában az az igazság, hogy nem az isten indította az embert a bűnre, s a bűnt így isten éppen nem munkálja, hanem az valami más, kivülöttei okból származik, és ellenkezik azzal a mit isten akar, s munkál e világon.

J e g y z e t. A szent írás röviden, de erőtéljesen fogja össze egy érzéki képben mind azt, a mi az embert bűnre csábíthatja. A mi érzéki életünkre ingerlően hat: az önhatározásunkra, kétségkívül, erős befolyással van; valamint a szellemnek magasra törekvése is befoly határozatunkra; az pedig hogy a társaság közszelleme, legyen az jó, vagy rossz, az egyesek önhatározását magával ragadja, a tapasztalati életből eléggé bizonyos.

113. K. Az eredetileg jónak teremtett emberpár mi-képp csábíthatott bűnre?

F. Az eredetileg jónak teremtett emberpár bűnre úgy csábíthatott, hogy nem tisztán szellemi, hanem érzéki-szellemi lénynek, testi életszervezettel összekötött személyiségnek levén teremtve, szellemére, az érzéki világi összeköttetése miatt, a világ határozó befolyást gyakorolhatott. Istennek e lehetőséget, ha érzéki-szellemi szabad lényeket akart teremteni, meg kellett engedni.

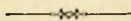
114. K. Mi lett az első bűn következménye?

F. Az első bűn, vagy is az eset következménye, a szent írás előadása szerint, magára az első emberpárra az lett, hogy a paradicsomból kiűzettek, eltiltattak az

természettel hajlandó a bűnre, holott az istentől teremtett, ésszel egyezőbb okot kitalálni még eddig nem tudott. E tannal az isten szentsége, a bűn egyetemesége mellett is, meg van őrizve; az az igazság is kimondatik, hogy az ember eredeti természetéhez nem a bűn, hanem a bünnélküliség tartozik, s ezért az embernek rendeltetése a bűnt megölni. E tan így az erkölcsösségnek is erős támasza levén, a hittan ezt elfogadni, és megtartani, magát jogosítottnak hiszi.

120. K. Millyen lett az eset után az emberi személyes élet?

F. Az emberi személyes élet az eset után, az életét más egyéb mint isten által határozó, Ádámtól öröklött, erős hajlama miatt, a magasabb lelki élet erélyét elvesztvén, egy magát inkább más, mint isten által határozott személyes élett lett. Istennek ez az emberi élet nem tetszhetett, minthogy mássá lett az ember, mint isten eredetileg a millyennek teremtette; az emberiség pedig a lelkiismeret szavában őt vádoló, és büntető istentől félt, rettegett, s az eredetileg békés viszony isten és ember között megháborítatott, és felbontatott.

III. FEJEZET.

Az emberiségnek a Jézus Krisztusban megjelent idvessége.

I. SZAKASZ.

I. A Jézus Krisztus személye.

121. K. Ki volt a Jézus Krisztus?

F. A Jézus Krisztus az istentől öröklőlfogva elrendelt az az organum volt, a kinek személyes életében

isten magát mint világidvezítő életet, és világosságot az emberiség idvességére kijelentette (a kiben a Lógos testlé lett Ján. 1: 1, 4, 14).

J e g y z e t. A Jézus azt a Messiás eszmét mellyet isten a zsidó népnek kijelentett, úgy fogta fel, a mint azt maga isten értette, és személyes életében meg is valósította. Ezért a Jézus a megígért Messiás, s a ker vallás összefügg ezzel a zsidó vallással (hittan II. kötet 90. §.).

122. K. Kitől született a Jézus Krisztus?

F. A Jézus Krisztus született szüz Máriától, ki egy József nevű ácsmesternek jegyeztetett el (Máté 1: 18—25; Luk. 2. r.).

123. K. Hol született a Jézus Krisztus?

F. A Jézus Krisztus született zsidó ország Judäa tartományának Bethlehem nevű kisdud városában (Máté 2: 1; Luk. 2: 4—7).

124. K. Mikor született a Jézus Krisztus?

F. A Jézus Krisztus született Augustus római császár idejében, nem elébb Róma városa építésének 750-ik événél. A keresztyén évszámítás az ő születésével kezdődik.

125. K. Miért nevezetik Jézusnak a Krisztus?

F. Jézusnak a Krisztus azért nevezetik, mert ezt a nevet nyerte a körülmetéltetésben.

126. K. Miért nevezetik názáreti Jézusnak?

F. Názáreti Jézusnak azért nevezetik, mert Názáretben, zsidó ország Galiläa tartományának városában növekedett fel, s innen galiläusnak is mondatott.

127. K. Mit tudunk a Jézus Krisztus gyermekkoráról?

F. A Jézus Krisztus gyermekkoráról csak azt tud-

természettel hajlandó a bűnre, holott az istentől teremtetett, ésszel egyezőbb okot kitalálni még eddig nem tudott. E tannal az isten szentsége, a bűn egyetemesége mellett is, meg van őrizve; az az igazság is kimondatik, hogy az ember eredeti természetéhez nem a bűn, hanem a bünnélküliség tartozik, s ezért az embernek rendeltetése a bűnt megölni. E tan így az erkölcsösségnek is erős támasza levén, a hittan ezt elfogadni, és megtartani, magát jogosítotttnak hiszi.

120. K. Millyen lett az eset után az emberi személyes élet?

F. Az emberi személyes élet az eset után, az életét más egyéb mint isten által határozó, Ádámtól öröklött, erős hajlama miatt, a magasabb lelki élet erélyét elvesztvén, egy magát inkább más, mint isten által határozott személyes élett lelt. Istennek ez az emberi élet nem tetszhetett, minthogy mássá lett az ember, mint isten eredetileg a millyennek teremtette; az emberiség pedig a lelkiismeret szavában őt vádoló, és büntető istentől félt, rettegett, s az eredetileg békés viszony isten és ember között megháborítatott, és felbontatott.

III. FEJEZET.

Az emberiségnek a Jézus Krisztusban megjelent idvessége.

I. SZAKASZ.

I. A Jézus Krisztus személye.

121. K. Ki volt a Jézus Krisztus?

F. A Jézus Krisztus az istentől öröklőlfogva elrendelt az az organum volt, a kinek személyes életében

jük, hogy szülői Betlehemből vele Egyiptomba futottak, nehogy a gyermek Jézus Heródes király által megöletessék. Innen e király halála után vele Názáretbe költöztek. Tizenkét éves korában felvívén magukkal Jé-rúzsálembe a husvét ünnepére, itt eltévesztetett, de a templomban, a tudósok között megtaláltatott, s szülőivel vissza ment Názáretbe, hol test és lélekben nevedekék (Luk. 2: 51, 52). Gyermekkoráról minden egyebet el-takart az isteni gondviselés az emberi kandiság elől.

128. K. Miért neveztetik a názáreti Jézus Krisztusnak?

F. A názáreti Jézus azért neveztetik Krisztusnak, mert az isten magát az ő személyes életében teljesen és tökéletesen kijelentette, a Lógós benne, mint a szent irás mondja, testté lett (Ján. 1: 1, 4, 14, 16), az élet és világosság megjelent.

J e g y z e t. Azon időben, midőn a Jézus a világtörté-netben megjelent, a Lógós a zsidó theológiában egy olly közép lénynek tartatott isten és a világ között, a ki isten-től származva, az isten akaratját végrehajtja e világon. Philo e Lógóst nevezte ideális Messiásnak, második istennek, isten egy született fijának. Ezzel kapcsolódott János evange-lista Lógós tana.}

129. K. Mit tesz az, hogy isten magát a Jézus Krisz-tusban teljesen, és tökéletesen kijelentette?

F. Azt teszi, hogy isten az életet és világosságot, a mi öröktől fogva benne volt, és benne van, a mi ő maga, az ő személyes életében tette ismeretessé e vi-lágon. A Jézus személyes élete ezért az egyesült isteni és emberi élet, istennek magát, mint világidvezítő életet és világosságot, az ő emberi személyes életében feltárt élete, istenélet, örök élet; s a názáreti Jézus a megigért

Messiás, istennek egy szülött fija, de a kik ő benne hisznek, azok is isten fiai (Ján. 1: 12).

J e g y z e t. Jézusnak legbelső személyes élete éppen úgy kikutathatlan, mint bármely embernek belső személyes élete. Ismeretes hát csak azon hatásában, mellyet a világra gyakorolt, s ma is gyakorol. Hogy isten a maga egész lényét közölje az emberiséggel: az lehetlen, mivel mindentudóságot, mindenüttjelenvalóságot nem közölhet a nélkül, hogy a véges lénynek véges lényiségét meg ne semmitené. Közölte hát isten a világgal Jézusban azt, a mi belőle véges lénnyel is közölthetik, közölte magát mint világidvezítő szeretetet s azon életet, mellyet élettei akar az emberiséggel, közölte akaratjának azt a titkát, hogy micsoda, s milyen élet az, melyet az embertől kíván. S hogy az a neki tetsző élet, a mit Jézusban közölt, annak bemutatására adott neki erőt.

130. K. Miért nem lehet a Jézus személyét tudományától elválasztani?

F. A Jézus személyét tudományától elválasztani azért nem lehet, mert nem tudománya az örvendetes tudósítás (*εὐαγγέλιον*); hanem az, hogy isten az ő személyében békült ki az emberiséggel; s tudománya központját az a személyes viszony teszi, melyben istennel az atyával volt; és nem azok az isten fiai, kik tudományát; hanem azok, a kik az ő személyes életét magukévá teszik (Ján. 1: 12). Az atyát az emberiség nem tudományában, hanem személyes életében látta (Ján. 14: 7).

131. K. Mit állított a Jézus Krisztus magáról?

F. A Jézus Krisztus magáról azt állította, hogy ő, és az atya egy, s a ki őt látja, az látja az atyát (Ján. 10: 30; 14: 7); hogy tudománya nem az övé, hanem

az atyáé, a ki őt elbocsátotta; neki idő előtti léte van; s a mit cselekszik, nem a maga, hanem az atya akaratjából cselekszi, és hivatása az istent megismertetni az emberiséggel (Ján. 7: 16; 8: 58; 6: 38; 17: 1. köv.). A szent irás hitelességét, melly még eddig meg nem döntethetett, a ki elismeri: annak a Jézus Krisztus felsőbb személyiségét el kell ismerni; mert annak, hogy csaló, csalódott, vagy rajongó lett volna: tudománya fenségessége, és történelmi személyes élete megczáfoltatlanul ellene szól. — De felsőbb személyisége mellett is magát emberlijának olly határozottan állítja (Luk. 19: 10); az apostolok is test szerint a Dávid magvából eredettségét olly erősen hangsúlyozzák (Sid. 2: 16, 17; Filipp. 2: 5—9), hogy míg szellemére nézve az isten atyától: addig testére nézve a Dávid magvából eredetnek kell tartanunk, s egészen találó az Origenestől ráalkalmazott „isienember” kifejezés.

132. K. Mivel igazolta a Jézus Krisztus istentől küldettségét?

F. A Jézus Krisztus istentől küldettségét tudományának, és történelmi személyes életének fenségességével igazolta, úgy hogy midőn a zsidók tőle istentől küldettségének igazolására jeleket kívántak (Máté 12: 38; Ján. 6: 30): Jézus rájuk megboszonkodott, és azt mondotta: „ha nekem nem akartok hinni, hidjete a cselekedeteknek, hogy megtudjátok, és hidjétek, hogy az Atya én bennem van, és én ő benne (Ján. 10: 38).”

J e g y z e t. A Jézusnak ember feletti erővel véghez vitt cselekedetei, mint: betegeknek szóval meggyógyítása, halottaknak feltámasztása, feltámadása, mennybemenetele sat.

akkor nem lesznek valóság, ha bebizonyítatik, hogy a szent irás, melyben azok följegyezve vannak, nem hiteles; mivel a miről hiteles tanuk állítják, hogy megtörtént: csak akkor nem lesz igaz, ha bebizonyítatik, hogy nem történt meg. — A hittan Jézusnak a szent irásban feljegyzett rendkívüli cselekedeteit csodáknak mondotta, s a csodát úgy határozta meg, hogy az a természet törvénye ellen lett esemény. Illy értelemben csoda nem lehet; mert a természet törvénye ellen semmi sem történhetik. Hanem történhetik azon magasabb törvények szerint, mellyeket mi nem ismerünk. Ez értelemben a Jézus Krisztus rendkívüli cselekedetei lehetők, mert isten működhetik a természeti világban magasabb törvények szerint, mint a mellyeket mi ismerünk. — Mivel Jézusnak az ilyen cselekedetei csak arravalók voltak, hogy érzékileg ébresszék az emberiséget hinni a Jézus Krisztusba, míg szellemi tapasztalat, a kijelentés belső igazsága által győződhet meg az emberiség annak igazságáról: egy százzadon innen az ilyen cselekedetek megszűntek; s mivel a keresztyén vallás isteni eredetét a történelem bebizonyította: a mai időben reájuk semmi szükség, és azért nincsenek is a mai korban.

133. K. Miképp kezdette el Jézus az istentől reá bízott munkát?

F. Az istentől reá bízott munkát Jézus akképp kezdette el, hogy keresztelő János által magát a Jordán folyamban a vízbemártás keresztségével megkereszteltette, a mikor a vízből kijövetelével a szent Lélek reá szállott (Luk. 3: 21, 22; Máté 3: 16, 17). Ezután 40 napig a pusztában, hová elvonult, és a hol megkísértetett, világidvezítő tervét átgondolva, szilárd akarat, s önhatározással nagy műve kiviteléhez hozzáfogott. Ekkor Jézus mint egy 30 éves volt.

134. K. Mit tanusított Jézus világidvezítési művének véghezvitelében?

F. Világidvezítési művének véghezvitelében Jézus azt tanusította, hogy Énje istentől teljesen áthatott, annak világos érzése, és tudata volt, hogy az emberiségnek istentől rendelt megváltója; és hogy e műve véghezvitelében az isten kegyelme nem részben, hanem teljes mértékben volt vele (Kol. 1: 19; 2: 9; Ján. 1: 16).

135. K. Mit tesz az, hogy a Jézus Énje istentől teljesen áthatott volt?

F. Azt teszi, hogy a benne gondolkodó, akaró, magát határozó emberi lélek (Én) nem, mint egyéb emberekben, egyszer vagy másszor istenellenesen, hanem mindenkor istennel egyformán határozta magát, ész, és akarat benne egyedül a magát istennel egyformán határozó emberi léleknek organuma voltak. Ezt teszi az a hittani határozat, hogy Jézusban isteni, és emberi természet, s akarat volt.

Jegyzet. A hittan mindeddig megtartotta azt a zsinati határozatot, hogy a Jézusban két természet, és két akarat, isteni és emberi volt (chalcedoni 451, és konstantinápolyi 680.), mivel, mint Athanasius mondotta, a Jézus emberi személyisége, melyet hogy élő példányképtünk lehessen, meg kell tartani, e hittételben van ki mondva. De ennek megterthatásáért nem szükség két külön természetet s akaratot felvenni a Jézusban. Azzal a fogalommal, hogy emberi Énje mindenkor istennel egyformán határozta magát, a Jézus emberisége teljesen biztosított, és még is oly felséges személy, ki egylényegű az Atyával, minthogy testi életszervezete, s ez által az érzéki világgal érintkezése, és összeköttetése daczára, magát mindenkor mint isten, a töké-

letes személyes szellem, határozta. Nem az isteni volt hát benne a személyképző, mint damaskusi János tanította; hanem emberi lelke, emberi Énje, istentől úgy áthatott volt, hogy magát mindenkor egyformán határozta istennel, istenember volt. Ezt fejezik ki mindazon szent írási helyek, melyekben Jézusnak az Ábrahám magvából származottság, emberi érzés, emberi indulat, test és lélekben nevedés tulajdonítatik, és még is az Atyával egylényegűnek állittatik (Sid. 2: 16, 17; Filipp 2: 5–9; Máté 26: 38; Luk. 2: 52; 19: 10; — Ján. 6: 38; 10: 30; 1: 18; 5: 26; 8: 58).

A Jézus Krisztus, hogy minden emberi személyiségen felülemelkedett személyiség legyen, nem szükség az ő személyét mystifikálni. Az a nézet, mintha azzal a testtel, melyet anyyából Máriából hozott, az istenség második személye volna; vagy az, hogy teste nem is volt emberi, hanem valami tündér test, s így lett volna az istenség második személye, semmi más, mint személyének mystifikálása. Az a fogalom, hogy a Jézusnak testi életszervezettel összekötött Énje egy az istent, s akaratjának titkait teljesen ismerő, s magát istennel egyformán határozott Én volt, minden emberi személyen felülemeli, és még is velünk rokonszemélyyé teszi Jézust, s világosan láttatja, hogy a Máriától született Jézusnak a felső Énje az élet és viláosság, az istenség második személye.

136. K. Miért tartja a hittan Jézust bünnélkülinek?

F. Jézust a hittan bünnélkülinek azért tartja, mert tudománya, élete, és cselekedetei tanúsítják, hogy magát istennel mindenkor egyformán határozta, cselekedvén, mint maga mondotta, nem a maga, hanem az atya akaratját, a ki őt elbocsátotta (Ján. 5: 30; 6: 38; 8: 29). Még megkísértetéséről is az állítatik, hogy belsője ettől érintetlen maradt, mint árnykép vonulván el lelke előtt a kísértő gondolatok.

137. K. Mi sorsa lett Jézusnak?

F. Jézusnak az a sorsa lett, hogy három évi világholdogító munkássága után, Tiberius római császár uralkodása alatt, a zsidó nép kívánatára a nagy tanács, és a római tisztartó Pontius Pilatus ítéletéből mint hamis Messiás, isten káromló, és felségsértő megostoroztatott, és keresztfára feszítetett, mellyen meghalván, róla levéttetett, és eltemetteett. — Három évi világidvezítő munkásságának emberi jutalma a tövis korona, és a kereszthalál. — Az isten pedig harmadnapon a halálból feltámasztotta, s 40 nap múlva, mi alatt tanítványainak, és egyebeknek is megjelent, a menynekbe fölvitte, s ott jobbjára ültette.

138. K. Mit ért a hittan a Jézus kettős állapotán?

F. A hittan a Jézus kettős állapotán érti: megaláztatását, és felmagasztaltatását.

139. K. Mit értünk a Jézus megaláztatásán?

F. A Jézus megaláztatásán azt az isteni magavi-seletét értjük, mely szerint istenneli egységének tudatában is nem kereste e földön az elsőséget, s dicsértetést, hanem, hogy az életet s világosságot e világba beültethesse, minden üldöztetést, gyaláztatást, még a kereszteni halált is elszenvedte. Így érti a Jézus megaláztatását Pál apostol midőn ezt mondja: „ki mikor istennek formájában volna, nem állítá ragadománynak lenni az ő istenneli egyenlőségét, hanem magát megüresíté, szolgáló formát vevén magára, hasonlatos lett az emberekhez, és emberi ábrázatban találtatott mint ember, megalázta magát, engedelmes lett a halálig, még pedig a keresztfának haláláig (Filipp. 2: 5—9).“

140. K. Mit értünk a Jézus felmagasztaltatásán?

F. A Jézus felmagasztaltatásán értjük: visszatérését személyes életével az Atyához, a kitől kijött, s részvételét azon imádó tiszteletben, melyet az Atya az ő megjelenése által nyert e világon, és gyakorlását annak az isteni hatalomnak, melytől magát földi életében az Atya akaratjából visszatartóztatta. Pál apostol e fogalmat e szavaival igazolja: „az isten őt felmagasztalá, és ajándékozott neki olly méltóságot, melly minden méltóság felett való méltóság, hogy a Jézusnak nevére minden térd meghajoljon, mennyecieknek, földieknek, és földalatt valóknak térdek, és minden nyelv valja, hogy a Jézus Krisztus ur az Atya istennek dicsőségére (Filipp. 2: 9, 10, 11).“

J e g y z e t. A reformált hittan a Jézus megaláztatása fokainak: születését, szenvedését, halálát, eltemettetését, és pokolra szállását; felmagasztaltatása fokainak pedig: feltámadását, mennybe menetelét, az Atya jobbjára ülését, a világigazgatásban részvétét, és az utolsó ítéletre eljövételét tartja. De a helv. hitvallás e fokokról semmit sem tud, hanem csak azt tanítja, hogy a Jézus megaláztatott, és felmagasztaltatott.

141. K. Mit ért a hittan a Jézus pokolra szállásán?

F. A hittan a Jézus pokolra szállásán, a legtöbb theolog beleegyezésével, annak az eseménynek megerősítését érti, hogy a Jézus valósággal meghalt; némellyek pedig azt, hogy halálának haszna egyéb világokra is kiterjed.

142. K. Mit tanít a helvét hitvallás a Jézus feltámadásáról?

F. A helvét hitvallás a Jézus feltámadásáról azt ta-

nitja, hogy „halottaiból feltámadott, és nem más testet támasztott fel az eltemetett helyett, sem lelket nem vett fel a test helyett; de megtartotta a testnek igaz voltát „(Cap. XI. §. 8).“

143. K. Miért tartja meg a hittan a Jézus testi feltámadásának hitét?

F. A hittan a Jézus testi feltámadásának hitét azért tartja meg, mert a szent írásban a mondatik, hogy Jézus, tanítványi gyülekezetében feltámadása után megjelenvén, megszébzett kezeit, és lábait nekik megmutatá, velük megtapintatá, és evett a neki nyujtott hal, és lépes mézből (Luk. 24: 36—44; Ján. 20: 26, 27). — Megtartja továbbá azért, mert Péter apostol az első pünköst ünnepén azt predikálta Jéruzsálemben, hogy a Jézus, a kit a zsidók megfeszítettek, feltámadott a halálból, s a helyett, hogy meghazudtolták volna, mintegy három ezeren megkereszteltették magukat, és meg alakult az első keresztyén gyülekezet Jéruzsálemben. — Pál apostol is Jézus feltámadását tette tanítása központjává (1. Kor. 15: 14; Rom. 4: 25), s e hiten épült fel a keresztyén anyaszentegyház. — Megtartja e hitet az egyház még azért is, mert Jézus maga megmondotta, hogy megöletik, de harmadnap feltámad. Ha nem támadott volna hát fel: ámitó, csaló, csalódott, vagy rajongónak kellene Jézust tartani, vagy a szent írás hitelre méltó voltát tagadni. Ezt pedig nem tehetjük, mert a Jézus személyes életének fenségessége ezt meg nem engedi; a szent írás hitelre méltó voltát pedig a bírálal, minden törvekvése mellett, sem tudta mind eddig megdönteni. — Az a vélemény is, hogy a Jézus szellemileg

támadott fel, a próbát az ész előtt nem állja meg. Mert azt állítván Jézus magáról, hogy megöletik, de harmadnapon feltámad, ha ez meg nem történt: a Jézus hazug, ámitó, csaló, csalódott, vagy rajongónak bizonyult volna be, s mint ilyennek tudományát senki el nem fogadja, és szellemileg fel nem támadhat. Az éppen, hogy szelleme él, a legerősebben tanuskodik a Jézus testi feltámadásáról, s ezért tartja meg az egyház e hitet.

144. K. Miért hisszük a Jézus menybemenetelét?

F. A Jézus menybemenetelét azért hisszük, mert azon kívül, hogy a szent irás ezt tanítja, egy oly személyes életet mint a Jézusé volt, az ész nem vonakodik istennél levőnek tartani, mivel önszemélyes élete istenhez térésének biztosítékát ez eseményben látja. — Hiszszük továbbá azért, mert e hittételben mondja ki az evangeliomi egyház azt az igazságot magával következően, hogy Jézus ha földi személyes életével nem volt mindenütt jelenvaló: feltámadása után is csak szellemileg van mindenütt jelen, feltámadt személyes életével pedig az Atyánál van. Mert különben azt kellene állítani, hogy teste valahol e földön eltemetve maradt, melly mellett azután semmi történelmi bizony nem szállana. — Hiszszük végre azért, mert ha Jézus nem személyes életével ment mennybe: akkor a mi személyes életünknek istenhez térése is alap nélküli hit; a keresztyénség pedig hazugság, minthogy nem igaz ekkor a Jézusnak az az állítása, hogy mennybe ment, az sem igaz, hogy a szent Léket az apostolokra elküldötte, az sem igaz, hogy a szent Lélek a hívek szívében lakozik, s a keresztyén

életet élteti e világban. E hitigazság nélkül volna a keresztyénség egy nagy hazugság.

II. A Jézus Krisztus munkája.

145. K. Miben áll a Jézus Krisztus munkája.

F. A Jézus Krisztus munkája abban áll, hogy isten az ő személyes életében, és élete által eszközölte az emberiség váltságát. E munkával Krisztusa az emberiségnek a názáreti Jézus.

J e g y z e t. Az emberiség megváltója az isten, és nem a Jézus, úgy hogy a Jézus Krisztus csak eszköze az isten megváltó munkásságának.

146. K. Miben nézeti, s terjeszti elő a hittan a Jézus Krisztus munkáját?

F. A hittan a Jézus Krisztus munkáját hármassal tiszteli, vagy hivatala: látnoki, főpapi, és királyi tisztében nézeti, és terjeszti elő.

147. K. Miben áll a Jézus Krisztus látnoki tiszte?

F. A Jézus Krisztus látnoki tiszte abban áll, hogy isten az ő személyes életében jelentette ki az istent teljesen ismerő, s egyedül az istenben élő személyes életet, és azokat az igazságokat, mellyeket az embernek idvessége tekintetéből tudni szükséges.

148. K. Mit értünk a Jézus Krisztus főpapi tisztén?

F. A Jézus Krisztus főpapi tisztén értjük, az isten és emberközti egyedüli közbenjáróságát, mint a szent irás szól: „egy a közbenjáró isten között és emberek között az ember Jézus Krisztus (1. Tim. 2: 5).“

149. K. *Mi által egyedüli közbenjáró a Jézus Krisztus isten és ember között?*

F. A Jézus Krisztus isten és ember közt az ő halála, feltámadása, mennybemenetele, és istennél léte által egyedüli közbenjáró.

150. K. *Minek tartja a hittan a Jézus halálát?*

F. A hittan a Jézus halálát azon isteni cselekedetnek tartja, mellyel az emberiséget a törvény átkától megszabadította, és a magasabb lelki életbe áthelyezte, mint Pál apostol mondja: „a Krisztus megváltott minket a törvény átkától, mikor miérettünk lett átokká, mert meg van írva, átkozott valaki fán függ; nem vettétek a szolgálatnak lelkét a félelemre, hanem a fűságnak lelkét vettétek, ki által kiáltjuk Abba, az az szerelmes Atya (Gal. 3: 13; Rom. 8: 15; Gal. 4: 5, 6).

151. K. *Mi volt a törvény átka?*

F. A törvény átka, mint a szent irás tanítja, ez volt: „átkozott valaki meg nem marad mindazokban, mellyek megirattak a törvénynek könyvében, hogy azokat cselekedje (Gal. 3: 10).“ E törvény erejénél fogva a ki a megigazulást s idvességet más egyéb, mint a törvénytől, s a törvényben meghatározott cselekedetektől várta, isten előtt átkozott, elkárhozott volt.

152. K. *Mi módon szabadította meg Jézus az emberiséget az ő halála által a törvény átkától?*

F. Jézus az emberiséget a törvény átkától az ő halála által úgy szabadította meg, hogy azzal bizonyította be, miszerint az idvesség nem a törvényből, s törvény cselekedeteiből, hanem a Jézus Krisztusba vetett hitből, és hit által van. A Krisztus ugyan is, mondja

Pál apostol, a törvénytörő volt, mivel megvan írva „átkozott valaki fán függ (Gal. 3: 13); valósággal pedig nem hogy átkozott volna, hanem inkább a pogányokhan az Ábrahám megáldatása a Jézus Krisztus által van (Gal. 3: 14). A törvénytörő volt, mivel a keresztfán halt meg; valósággal pedig áldás levén a Krisztus, isten az ő halálában jelentette ki az emberiségnek, hogy a törvénynek nincs többé ereje, és hatalma, s nem átkozottak, a kik az idvességet nem a törvényből és a törvény cselekedeteiből, hanem a Jézus Krisztusba vetett hitből, és hit által reménylik.

J e g y z e t. Nem egyedül a mósesi, hanem általában a törvény, a törvényvallás, a régi vallásos szellem alól szabadított meg az emberiség a Jézus Krisztus halála által. Mert a pogányok is törvény alatt voltak, csak hogy, mint Pál apostol mondja, ők maguk voltak maguknak törvény (Rom. 2: 14, 15), az ő szívükbe beíratott törvény alatt voltak, nem pedig mint a zsidók egy kívülről adott törvény alatt, s mint hogy az istenileg nem volt meghitelesítve: alóla könnyebben felszabadulhattak mint a zsidók a nekik kijelentett törvény alól.

Jézusnak az az állítása: nem jött, hogy a törvényt eltörölje, hanem hogy azt betöltse, nem ellenkezik azzal az állítással, hogy az ószövetségi törvényt eltörölte. Mert jött az erkölestörvény, nem pedig az ószövetségi törvény betöltésére. Az ószövetségi törvényt, hogy eltörölte, Pál apostol e szavai igazolják: „ha azok örökösök, kik a törvényből vannak: hijába való lett a hit, az ígélet is haszontalanná lett (Rom. 4: 14); a Krisztus Jézustól kirekesztettek valakik a törvény által akartok idvezülni, és a kegyelemből kiestetek (Gal. 5: 4); nem törölöm el az isten kegyelmét, mert ha a törvény által van az igazság: tehát a Krisztusok nélkül halt meg (Gal. 2: 21).“

153. K. Miben áll az emberiségnek istentől a Jézus Krisztusban eszközölt váltsága?

F. Az emberiségnek istentől a Jézus Krisztusban eszközölt váltsága abban áll, hogy halálával Jézus a testiséget (a σαρξ életét) az emberiségben megölte, feltámadásával pedig neki a lélek életét (a πνεῦμα életét) ajándékozta, áthelyezvén a törvényvallásból az evangéliumi szabadságba.

J e g y z e t. Anselmnek az az elégtétel tana, hogy a Jézus Krisztus kereszteni halálával isten igazságának az emberiség helyett eleget tett a bűnért, s az isten az embert mint már nem bűnöst tekinthette, kegyelmébe vette, és örök élettel megajándékozhatta, nem a szent írásból kiértelmezett, hanem a szent írásba bele értelmezett tan. Mert Pál apostol, a kinek értelme alá tolatik az elégtétel tan, legjelentékenyeb leveleiben (Gal. — Rom. — Kor.) a Jézus haláláról így vélekedik: a csak nevelési tekintetből (paedagógiai) adott törvényvallás, és a törvényben parancsolt cselekedetek megcselekvése általi megigazulás, és idvesség a Krisztusban kijelentett váltságvallás által eltöröltetett, úgy hogy az idvességet részben, vagy egészben tőle várni, bűn. Mert halálával Jézus a bűnös természeti állapotot az emberiségben megtörte, és a törvényvallást eltörölte; feltámadásával pedig által tette az emberiséget a szellembe, képessé tette azon istenszoréni életre, mely benne kijelentetett (1 Kor. 15. r.).

A Jézus Krisztus halála érdem az emberiség, és nem az isten részére, az emberért, és nem az istenért, minthogy éppen a váltságvallást élő Krisztus ha minden engedelmességet betölt, azt legkevésbé tekinti kérdemlőnek. Christus sibi ipsi nihil est meritis, quum nobis sit datus (schweizer Kristologie 197. lap).

154. K. Mit jelentett ki isten a Jézus Krisztus feltámadásában?

F. Isten a Jézus Krisztus feltámadásában azt je-

lentette ki, hogy a Jézus Krisztus személyes életében feltárt élet, és világosság (isten élet) el nem enyésző élet, örök élet, s a kik ezt személyes életükké tették, azok bírják magukban a lélek életét, az örök életet. Ezért mondja Jézus, hogy ő a feltámadás, és az élet, a ki őt követi: életnek világa leszen annak (Ján. 11: 25, 26; 8: 12).

155. K. Mit jelentett ki isten a Jézus Krisztus mennybe menetelével?

F. Isten a Jézus Krisztus mennybe menetelével azt jelentette ki, hogy a Jézus Krisztus személyes életében feltárt élet, és világosság nem csak örök élet, hanem az istenhez visszatérő boldog örök élet, s a kik ezt magukévá teszik, azoknak személyes életük istenhez visszatérő boldog örök élet. Ezért mondja Jézus: „az én juhaim az én szómat hallgatják, én ismerem azokat, és engemet követnek, és én örök életet adok nekik (Ján. 10: 27, 28).“

156. K. Mit jelent ki isten a Jézus Krisztus mennyben lételével?

F. Isten a Jézus Krisztus mennyben lételével arról teszi az emberiséget folytonosan bizonyossá, hogy bár a hivek személyes élete még nem tökéletes: még is a Jézus Krisztusért a nála levő kezes és közbenjáróért, mint már tökéleteset tekintli, és őket boldog örök élettel megajándékozza. Ezért mondotta Jézus, hogy az ő hivei eggyek az Atyával, miképpen ő egy az Atyával (Ján. 17: 22; 10: 30).

J e g y z e t. A Jézus Krisztusnak egész személyes élete ily módon isteni kijelentés, a váltságvállásának megjelenése

az ő személyes életében, és biztos keze az emberiségnek arról, hogy isten az ő hiveinek örök életet ad, valamint biztos kezes az istennél a felől is, hogy az ő életét fölvevett emberi személyes élet a bűnbe vissza nem esik, hanem a jóban folytonosan növekedik. A Jézus Krisztus egész személyes életével a megváltó.

157. K. Mit értünk a Jézus Krisztus főpapi áldásán?

F. A Jézus Krisztus főpapi áldásán annak a lelki jónak közlését értjük, miszerint hiveit folytonosan győzi be annak igazságáról, hogy boldog örök életük nem eszme, nem ábránd, hanem történelmi valóság. Ezért mondja a szent irás: „a Jézus Krisztus a mennyekbe ment, hogy megjelenjék isten előtt mi érettünk; és meg is tarthatja mindenestől fogva azokat, a kik általa járulnak istenhez, mert mindenkor él, hogy esedezzék érettük (Sid. 9: 24; 7: 25).“

158. K. Miben áll a Jézus Krisztus királyi tiszte?

F. A Jézus Krisztus királyi tiszte abban áll, hogy az élet, és világosságnak a dicsőségbe vissza tért e fejedelme által isten a kijelentett életet, és világosságot az emberiség életében fentartja, előbb viszi, és neki lassanként az egész emberiséget megnyeri, hogy legyen a világnak idvessége a Jézus Krisztusban, mint isten ezt eleve elrendelte. „Mert neki kell uralkodni, mint Pál apostol mondja, míg nem minden ellencit lábai alá veti az isten (Kor. 15: 25, 28).“

159. K. Miképp gyakorolja királyi hatalmát a Jézus Krisztus e világon?

F. Királyi hatalmát a Jézus Krisztus e világon az isten beszédének hirdettetése, és a szent Léleknek a

kijelentett életet, és világosságot a hívők szívébe átültető, és benne éltető munkásságában gyakorolja.

J e g y z e t. Isten a világkormányzatról a Fiú részére nem mondott le, hanem mint Kálvin mondja: az ő megváltó munkásságát a Jézus Krisztus által gyakorolja, és abban áll lényegileg az ő királyi urasága (Schweizer Krisztologie 208 és 209 lap).

II. SZAKASZ.

Részesítetés istentől a Jézus Krisztus által eszközölt idvességben.

160. K. Mitől függ az ember idvessége?

F. Az ember idvessége függ isten eleveelrendelésétől.

161. K. Mi az eleveelrendelés?

F. Az eleveelrendelés istennek magát, mint idvezítő életet és világosságot, a Jézus Krisztus személyes életében kijelentő, és a kijelentett élet fölvétele és elterjesztésére az organumokat elválasztó örök végzése.

J e g y z e t. A názáreti Jézus is választott orgnuma istennek világidvezítési örök terve kivitelében.

162. K. Miből igazoltathatik az eleveelrendelés fogalma?

F. Az eleveelrendelés fogalma igazoltathatik a világtörténelemből. Mint a természet élete koronájára az emberre: éppen úgy czélzott az ő világ történelme Krisztusra; az új világ történelme, az emberiség új szellem élete pedig vele, és általa kezdődik. A világtörténelemnek Krisztusra irányulását, s a világnak benne újászületését érteni csak úgy lehet, ha föltesszük, hogy isten eleveelrendelése, a világnak Krisztusban idvezítése.

Ezt a szent írás is igazolja. Az isteni akarat titkának, melyet magában öröktől fogva elrendelt, s a Jézus Krisztusban kijelentett, az mondatik ugyan is ebben, hogy egy testbe szerkesztessen mindeneket a Jézus Krisztusban, és ez egy testbe szerkeztetéssel idvezítse az emberiséget (Efez. 1: 9,10; 3: 11; 2: 4, 5; 1. Tim. 3: 16; 2 Tim. 1: 10; 2 Kor. 5: 19; Ján. 1: 1, 14). Ha azt rendelte el hát isten eleve, hogy magát az emberiség idvezítése tekintetéből a Jézus Krisztusban kijelenti: akkor az eleveelrendelésnek a szent írás szerint sem lehet az adottnál egyéb fogalma.

163. K. Mi indíthatta istent az eleveelrendelésre?

F. Istent az eleveelrendelésre, a világnak Krisztusban idvezítésére, nem indíthatta más, mint a szeretet. Mert ha erre valami kívülöttei ok: az előre látott hit, vagy jó cselekedet, vagy az üdvrei képesség, vagy a Jézus Krisztus érdeme indította, s határozta volna: nem volna szabad, független, hanem függene a kívülöttei októl, s nem volna isten. Ezért a Jézus Krisztust is mint választott organumot kell tekintenünk.

164. K. Mi által leszünk részesei a Jézus Krisztusban közlött idvességnek?

F. A Jézus Krisztusban közlött idvességnek részesei a kegyelem által leszünk.

165. K. Mi a kegyelem?

F. A kegyelem (*gratia applicatrix*) a Jézus Krisztusban kijelentett élet, és világosságnak (istenélet, üdvélet) az isten mint szent Lélek által az emberi személyes életbe fölvétetése, benne éltetése, és tökéletességre vitele.

J e g y z e t. A keresztyén vallásnak elve nem csak az,

hogy isten az emberiséget szeretetből a Jézus Krisztusban üdvre határozta (*gratia essentialis*); hanem az is, hogy annak, a mit Jézus Krisztusban kijelentett, mind ismeretét, mind az emberi személyes életbe fölvételét, és benne élését maga az isten mint szent Lélek hozza elő az emberben (*gratia applicatrix*), s így az embernek keresztyén vallásos élete nem magától az embertől, hanem istentől van, és ezért köszönettel tartozik. Ez elv vallásosságát, vagy még inkább ez elvet mint vallást ha tagadjuk: megszűnik a keresztyén vallás, vallás lenni, lévén minden embernek vallásos élete maga által teremtett vallásos élet, melynek csak az általa képzelt istenre van szüksége.

166. K. Miként munkálja a kegyelem az üdvéletet az emberi személyes életben?

F. A kegyelem az üdvéletet az emberi személyes életben közvetlen, és közvetve a kegyeszközök által munkálja.

167. K. Mi a közvetlen kegyelem?

F. A közvetlen kegyelem az isten mint szent Léleknek az emberi lélekben szendergő magasabb lelki élet csiráját fölébresztő, megelevenítő, és folytonos reá hatásával megerősítő, s előbb vivő munkássága. Ezért a közvetlen kegyelem megelőző, megtérítő, és megszentelő kegyelem.

J e g y z e t. Az ember az eset után erős hajlamot kapott életét más egyéb mint isten által határozni, s e miatt a magasabb lelki élet csirája benne elszenderült. Ezt ébreszti fel az isten mint szent Lélek az emberben közvetlen reá hatásával az emberi lélekre, mint a nap felébreszti melegeivel a nedves földbe letett magban az alvó csirát, és azután folytonos reá hatásával megerősíti.

168. K. Miért állítja a hittan a közvetlen kegyelem valóságát?

F. A hittan a közvetlen kegyelem valóságát azért állítja, mert ha az emberi szellemnek isten a tiszta szellem, nem pedig az anyag az okfője, mint ezt az észlelet is elismeri: akkor azon szellemokfőnek reá befolyással is kell bírni, mivel az ok, és az okozat szorosan összefüggnek, és henye, munkátlan istent képzelni nem lehet. Ezért mondja Pál apostol is: „én plántáltam, Apollós öntözött, de isten adta annak előmenetelét; azért sem a ki plántál, valami, sem a ki öntöz, hanem az isten, a ki előmenetelt ad (1 Kor. 3: 6, 7).”

169. K. Miért szükséges a közvetlen kegyelem?

F. A közvetlen kegyelem azért szükséges, mert az ember természeti szellemi ereje az esettel magát inkább más, mint isten szerint határozó szellemi erővé lévén, éppen nincsen semmi olyan erő az emberben, mellyel a benne szendergő magasabb lelki élet csiráját megelevenítse. Istennek kell hát ezt benne közvetlen reá hatásával megeleveníteni, és megerősíteni, s előbb vinni, hogy az ember a magasabb lelki életet élje. Ezért mondja Pál apostol: „nem hogy alkalmasok volnánk mi magunktól valaminek meggondolására, úgy mint magunktól; hanem hogy alkalmasok vagyunk, az istentől van (2 Kor. 3: 5).”

J e g y z o t. Augustinus kegyelemnek tartotta az embert teljesen újra teremtő isteni munkát és adományt; Pelagius pedig az emberi jótakaró munkássághoz járuló isteni segédelmet. De az emberiség nem olly megromlott tömeg, hogy teljesen újra kellene teremteni, mivel az ember az

eset után is összeköttetésben maradt istennel; ha pedig az isteni segedelem csak a jótakaró emberi munkásságot segítheti: akkor isten munkássága az embertől tetetik függővé, s az isten nem lehet szabad, független lény.

170. K. A közvetlen kegyelem miért nem törli el az emberi szabadságot?

F. A közvetlen kegyelem azért nem törli el az emberi szabadságot, mert az emberi személyes élet éppen a magasabb lelki élet szendergő csirájának benne meg-elevenítésével nyerte vissza a lelki élet azon erélyét, mellyel szabadon, a rosztol függetlenül munkálhatja a jót. Cselekszik az ember ezután maga, befolyása alatt a kegyelemnek, nem pedig együtt a kegyelemmel, vagy a kegyelem mellett.

171. K. Miért nem érdemelheti ki az ember a kegyelmet?

F. A kegyelmet az ember azért nem érdemelheti ki, mert a magát inkább más, mint isten szerint határozó emberi természetben éppen semmi érdem nincsen a kegyelemre. Mert ha benne magasabb lelki élet van: az már a benne előzőleg munkás kegyelem műve, s érte istennek köszönettel tartozik.

172. K. Miért nem állhat az ember ellene a kegyelemnek?

F. A kegyelemnek az ember azért nem állhat ellene, mert ez benne az istennek munkálkodása. Ha ennek ellene állhatna: erősebb lenne az emberi akarat az isteni akaratnál, és az ember volna az isten. Ezt ha az ész, melly az istent magánál felsőbbnek tudja, meg nem engedheti: el kell azt a hittételt fogadnia, hogy az ember a kegyelemnek ellene nem állhat.

I. Ü d v é l e t.

173. K. *Mi a kegyelem munkájának megfelelő élet?*

F. A kegyelem munkájának megfelelő élet az újászületett, megtért, és megszentelt emberi személyes élet.

174. K. *Mi az újászületés?*

F. Az újászületés az emberi lélekben szendergő magasabb lelki élet csirájának a kegyelem által megelevenülése, a liberum arbitriumnak a szent Lélek visszaadott befolyása által ismét valósággá létele az emberben.

175. K. *Mi a megtérés?*

F. A megtérés az újászületett embernek a kegyelem-állapotába áthelyezett az a személyes élete, melyben életének hibás, tévelygő voltát megismerve, a felett szívesen hánkodik, és azt mind jobban a Krisztust felöltözött hitéletté tenni igyekszik.

176. K. *Mi a bünbánat?*

F. A bünbánat a szent Lélek visszaadott befolyása által megelevenült emberi léleknek eltérése a csupán természeti szellemi élettől (az inkább más mint isten által határozott személyes élettől), és áttérése a magasabb lelki életre, a Jézus Krisztusba vetett hitre.

177. K. *Mit tesz hinni a Jézus Krisztusba?*

F. Hinni a Jézus Krisztusba teszi, az ő személyes életében kijelentett életet, és világosságot az emberi személyes életbe azzal a bizalommal fölvenni, és benne éltetni, hogy ez az igaz élet, örök élet. „Ez az örök élet, mondja Jézus, hogy tégedet egyedül ismerjenek lenni igaz istennek, és a kit elbocsátottál, a Jézus Krisztust (Ján. 17: 3); valakik őt bevévék, mondja János evangyélista, ada azoknak ily méltóságot, hogy istennek fi-

jaivá lennének, tudniillik azoknak, kik az ő nevébe hisznek (Ján. 1: 12).“

178. K. Miért nem lehet a Jézus Krisztusba vetett hit csupán a Jézus Krisztus érdemét elfogadó eszköz?

F. A Jézus Krisztusba vetett, vagy is idvezítő hit azért nem lehet csupán a Jézus Krisztus érdemét elfogadó eszköz, mert megfoghatlan, miképp lehet egy pusztá eszköznek az az ereje, hogy belőle önként follyanak a jó cselekedetek, mint ezt az egyház az idvezítő hitben fölteszi. De a Jézus Krisztus istennek öröktől fogva elválasztott organuma levén világidvezítési tervében, csupán ennek hittel elfogadása pusztá theoretika hit, mely nem idvezit (Jak. 2: 24).

J e g y z e t. A Jézus Krisztusba vetett hit mint pusztá eszköz, hogy szeretetben munkás hit nem lehet, nem kell rá bizony. Ha pedig a hithez, hogy élő és munkás lehessen, a szeretet isteni ajándékképpen járul, mint ezt a római egyház tanítja: akkor a szeretet idvezit, és nem a hit. Hogy élő és munkás lehessen hát a hit, s még is ne a szeretet legyen az idvezítő, hanem a Jézus Krisztusba vetett hit, mint ezt a szent irás fölteszi: többnek kell a Jézus Krisztusba vetett hitnek lenni, mint a Jézus Krisztus érdemét elfogadó eszköznek. Zwingli azt mondja: „azon pillabattól fogva, mellyben az ember a hitre eljutott: nem ő él többé, hanem a Krisztus él ő benne.“ — Kálvin is azt állítja, hogy „hinni a Jézus Krisztusba annyit tesz, mint a Krisztust felöltözni, teste és élete közösségébe lépni, vele személyesen egyesülni.

179. K. Mi a megigazulás?

F. A megigazulás istentől igaznak, ártatlannak ítéltetés, és az örök életre feljogosítás. E fogalmat a *δικαιωσις* szó, mellyel a megigazulás jegyeztetik; és Pál apostol-

nak az a tanítása, hogy a megigazultnak nincsen semmi kárhoztatása, istennel békéje van, és isten őt megdicsőíti (Rom. 8: 30—34; 5: 1) ellenmondhatlanul igazolják.

180. K. Mit tesz a Jézus Krisztusba vetett hit által megigazulni?

F. A Jézus Krisztusba vetett hit által megigazulni teszi, a Krisztusban kijelentett életet, és világosságot magáévá tett emberi személyes életnek istentől Krisztusért a nála levő közbenjáróért, mint már tökéletes életnek tekintését, hibáinak, fogyatkozásainak elengedését, meg nem büntetését, és az örök életben részesítését. Mivel a Jézus Krisztusba vetett hit csak e fogalommal az az isteni intézmény, melyben az embernek istennel békéje, és boldog örök élete a Jézus Krisztus által van (Rom. 5: 1; Jan. 3; 16, 18): a Jézus Krisztusba vetett hit által megigazulásnak e fogalma kétségtelen.

181. K. Mi a megszenteltetés?

F. A megszenteltetés folytonos növekedés, az isten mint szent Lélek által, a Krisztust fölöttözött hitéletben, s mind jobban egyesülés istennel a Jézus Krisztusban.

182. K. Mik a jó cselekedetek?

F. A jó cselekedetek mindazon személyes munkásság, mellyekben az emberi személyes élet magát a Krisztust fölöttözött hitéletnek igazolja. Mint a jó fának: úgy a Krisztust fölöttözött hitéletnek csak jó gyümölcsei lehetnek, minthogy magát ilyennek ezekben igazolja.

183. K. Miért nem lehetnek érdemszerzők isten előtt a jó cselekedetek?

F. A jó cselekedetek érdemszerzők isten előtt azért

nem lehetnek, mert mind ujászületésünk, és megtérésünk, mind pedig megszenteltetésünk az isten mint szent Lélek munkája levén, ha jól cselekedhetünk: az az isten kegyelme, s nem a mi érdemünk, és istennek érette hála s köszönettel tartozunk. És cselekedjünk bár mennyi jót is: azzal tartozunk; a mivel pedig tartozunk: azzal semmit nem érdemlünk.

184. K. Szükségesek-e a jó cselekedetek az idvességre?

F. A jó cselekedetek ha nem is érdemszerzők: az idvességre még is szükségesek. Mert ezek nélkül a Krisztust felöltözött hitélet nem létezik. Egy a Krisztust felöltözött hitélet minden munkásságának ugyan is szükségképp jó cselekedetnek kell lenni; mivel ha nem az: az sem való, hogy az a Krisztust felöltözött hitélet volna. Hit és jócselekedet egymást feltételezik, s egyformán szükségesek az idvességre.

II. Kegyeszközök.

185. K. Mik a kegyeszközök?

F. A kegyeszközök (*adminicula gratiae*) az istentől rendelt olly vallásos intézmények, mellyekkel összekötetésben munkálja az isten mint szent Lélek személyes életünkben az üdvéletet. Nem, mintha a szent Lélek is bennünk közvetlenül munkás nem lehetne; vagy hogy ezek a pusztá velük élés által (*ex opere operato*) kegyelmet eszközölnének: hanem hogy isten ezek által segítjen emberi erőtlenségünkön, és gyengeségünkön, úgy ereszkedvén le ezekben érzéki természetünkhez, hogy ezekkel, mint külső eszközökkel szellemünket az üdvre irányozza, és fogékonyabbakká tesz azoknak el-

fogadására, mellyeket közvetlen munkásságával bennünk előhozni, és fenntartani akar.

186. K. Melyek a szent írásból is igazolható kegyeszközök?

F. A szent írásból is igazolható kegyeszközök: az isten beszéde, és a sákramentumok.

187. K. Mi az isten beszéde, és miképp lesz kegyeszköz?

F. Az isten beszéde a Jézus Krisztus személyes életében kijelentett, és a szent írásban szóval előterjesztett élet, és világosság. Kegyeszköz lesz ez az által, hogy olvasásul a szent írásban föltétetik, s az egyházi beszédekben a megértés, és elfogadás végett predikáltatik. Ezért az egyházi beszéd az isten beszéde, és másnak mint isten beszédének lenni nem szabad.

188. K. Mit nevezünk törvény, és evangyéliomnak az isten beszédében?

F. Az isten beszédében evangyéliomnak nevezzük mind azt, a mi azon örvendetes tudósításra vonatkozik, legyen az ó, vagy az ujszövetségben, hogy isten a Jézus Krisztus személyes életében magát teljesen kijelentve, e személyes életben hékült ki az emberiséggel; törvénynek pedig az isten beszédében azt nevezzük, a mi benne arra vonatkozik, a mit az embernek idvessége tekintetéből hinni, és cselekedni kell.

189. K. Mi ereje van az isten beszédének?

F. Az isten beszédének magában, mint minden igazságnak, világosító, szívet és lelket tisztító; a szent Lélekkel összeköttetésben pedig az üdvételel munkáló ereje van.

190. *K. Miképp munkálja az isten beszéde az emberben az üdvéletet, összeköttetésben a szent Lélekkel?*

F. Az isten beszéde az üdvéletet az emberben úgy munkálja, összeköttetésben a szent Lélekkel, hogy az ennek közvetlen munkálkodására megelevenedett magasabb lelki élet az isten beszédének olvasása, vagy hallása által fogékonytá tétetik az üdvéletnek megértése, elfogadása, és a személyes életben nevelésére. Munkálja így az ember üdvéletét maga, a szent Léleknek megelőző, és folytatólagos befolyása alatt.

J e g y z e t. Az ember munkálja üdvéletét maga; de úgy, hogy a sz. Lélek előző munkássága fölébresztette benne a magasabb lelki élet szendergő csiráját, s azután ezzel a visszanyert liberum arbitriummal munkás az ember, közvetlenül erősítőleg hatván erre tovább is a szent Lélek.

191. *K. Mik a sákramentumok?*

F. A sákramentumok az istentől rendelt olly kegyeszközök, mellyek a kegyelemnek velünk közlését ábrázolják, a velük élés által az evangyéliomi szent életre lekötöttek, és azon hitünket, hogy isten a Jézus Krisztusban nekünk tett ígérését betölti, megerősítik, és megpecsétlik.

J e g y z e t. A magyar sákramentom szó, vetetik a latin sacramentum szótól, s egy jelentésű a görög *μυστήριον* szóval. A keresztyénség első századaiban értették rajta minden a keresztyén vallásnak mélyebb jelentőségű tanait, mint a szent háromságot, a Krisztus két természetét, magát a keresztyén vallást, a Lógósnak a Jézus személyében testté lételét.

192. *K. Mik vannak a sákramentumokban?*

F. A sákramentumokban külső látható jelek, s cselekvény, és az isten beszéde, vagy is az ige vannak.

193. K. Mit eszközölnék a sákramentomok?

F. A sákramentomok a puszta velük élés által semmit sem eszközölnék; hanem gyámolítói, és segítői az ige által munkás kegyelem velünk közöltetésének. Az igéknek is a kiszolgáltatáskor nem azért kell a lelkész által elmondatniok, mintha a sákramentomnak valami erőt kölcsönöznének; hanem azért, mert isten a Jézus Krisztus által ezt így rendelte.

194. K. Miképp gyámolítják a sákramentomok bennünk a kegyelem velünk közöltetését?

F. A sákramentomok a kegyelem velünk közöltetését bennünk akképp gyámolítják, hogy mint érzéki dolgok, láthatón terjesztik előnkbe azt, a mit az isten mint szent Lélek bennünk munkálni akar, s annak elfogadására bennünket alkalmasabbakká tesznek.

195. K. Miért szükségesek a sákramentomok?

F. A sákramentomok a mi érzékiekhez szokott természetünkért szükségesek. Mint külső, látható jelek, és cselekedetek rá irányozzák ezek ugyan is lelkünket azon belsőre, melyet a kegyelem bennünk munkál, és fogékonyabbakká tetetünk általuk annak elfogadására.

196. K. Hány sákramentomot rendelt isten a Jézus Krisztus által?

F. Isten a Jézus Krisztus által két sákramentomot rendelt: a keresztséget, és az urvaecorát. Az evangyéliomi egyház, mivel a szent írásból csak ezek igazolhatók, e kettőnél több sákramentomot el nem fogadhat.

197. K. Minek felel meg az evangyéliomi egyház e két sákramentoma?

F. Az evangyéliomi egyház e két sákramentoma

megfelel a minket újászülő, és megszentelő kegyelemnek.

198. K. Mi a keresztség?

F. A keresztség az újászületésnek az a sákramentuma, mellyel, mint külső jel s cselekvénnyel, a keresztyének társaságába! bevételetünk, a Krisztussali életközösségre leköteltetünk, és mint az istentől adott zálog s pecséttel erősítetik az a hitünk, hogy az isten újászülő kegyelme velünk közöltetik.

199. K. Mi a külső jel, és cselekvény a keresztségben?

F. A külső jel, és cselekvény a keresztségben a természeti tiszta víz, és ennek a lelkész által az igék elmondása alatt a megkeresztelendőnek fejére öntése.

200. K. Miért nem szabad a keresztségben mást, mint természeti tiszta vizet használni?

F. A keresztségben mást, mint természeti tiszta vizet használni azért nem szabad, mert maga Jézus is természeti tiszta vízben, a Jordán folyamban kereszteltetett meg (Máté 3: 13—17; hasonl. Luk. 3: 21, 22).

J e g y z e t. A vízbemártás elnevezés helyett a keresztség név onan ragadt e sákramentomra, hogy a megkeresztelt homlokára a magyar papok által olajjal kereszt vonatott.

201. K. Van-e a keresztségnek hitébresztő, büntörlesztő, vagy újászülő ereje?

F. A keresztségnek hitébresztő, büntörlesztő, vagy újászülő ereje nincsen; hanem csak segédeszköze a mi újászületésünknek.

J e g y z e t. Azok a szent irási helyek, mellyekkel a római egyház a keresztség hitébresztő, büntörlesztő és újá-

szülő erejét igazolni akarja: helyes magyarázattal azt nem igazolják (Efez. 5: 25—27; Tit. 3: 5—7; Ján. 3: 5).

202. *K. Mi módon segédeszköze újaszületésünknek a keresztség?*

F. A keresztség olly módon segédeszköze újaszületésünknek, hogy az újaszületést, melyet az isten be-
széde által munkás szent Lélek bennünk előhozni akar. érzékileg, láthatólag terjesztvén elő, felindítja, s alkal-
massá teszi lelkünket annak elfogadására, és mint az istentől adott zálog¹, s pecséttel erősítetik az a hitünk, hogy minket az isteni kegyelem újaszül.

203. *K. Kí szolgálthatja ki a keresztséget?*

F. A keresztséget csak az egyházi előjáróság által erre feljogosított lelkész szolgálthatja ki, mert Krisztus azokra bizta a keresztelest, a kikre bizta a tanítást (Máté 28: 19). De a keresztség éppen egy sakramentum, mint az urvacsora. Ha ezt hát egyedül a lelkész szolgálthatja ki: a keresztséget kiszolgáltató is csak az lehet jogosult.

204. *K. Miért szükséges a keresztség?*

F. A keresztség azért szükséges, mert ezt isten rendelte a Jézus Krisztus által azért, hogy az ő személyes életében kijelentett életet, és világosságot élő emberi társaság álljon elő e földön. — Szükséges továbbá azért is, mert a szent Lélek újaszülő munkássága ezzel összefügg, segédeszköz levén az üdvületnek magunkéva lételében. — Szükséges még azért is, mert a megkeresztelt kötelezettnek érzi magát lélekben, élni a Krisztusban kijelentett életet, és világosságot. — Szükséges végre azért, mivel embernek születünk, de nem

keresztyénnek. Ha a keresztyének társaságához akarunk hát tartozni: szükség hogy megkereszteltessünk.

205. *K. Miért tartja meg az egyház a gyermekkeresztiséget?*

F. Az egyház a gyermekkeresztiséget, bár a keresztyénség első idejében leginkább felnőttekkel szoktak keresztelni, azért tartja meg, mert a keresztségi parancs ezt nem tiltja; az apostolok pedig egész háznépeket keresztelvén még, kétséget nem szenved, hogy köztük gyermekek is voltak, s így az apostolok is kereszteltek gyermeket. De megtartja a gyermekkeresztiséget az egyház azért is, mert Krisztus a gyermekeket a mennyország tagjainak tekintvén, s Pál apostol is a keresztyén szülék gyermekeit szenteknek nevezvén, a keresztyén szülék követelhetik, hogy gyermekeik az egyházban levőknek tekintessenek, s megkereszteltessenek. A jelen polgári viszonyok is megkívánják, hogy a született gyermekek megkereszteltetvén, neveik az anyakönyvbe bevezetessenek.

206. *K. Miért nem kárhozik el a kiseded, ha keresztelenül hal meg?*

F. A kiseded ha keresztelenül hal is meg, azért nem kárhozik el, mert isten, és nem a keresztség által születünk újra. A keresztség hát nem absolut szükségesség, s az üdvözl ezért, a ki meg nem kereszteltetik, ki nem zárthatik.

J e g y z e t. A keresztségnek vízzel meghintés által véghezvitele a vízbe mártás helyett a 13-ik század óta általános szokás a nyugoti egyházban,

207. *K. Miképp szerezte a Jézus Krisztus az urvacsorát?*

F. Az urvacsorát a Jézus Krisztus akképp szerezte, hogy halálát megelőző estén, a Páscha ünnepén, midőn együtt vacsorált volt tanítványaival: a terített asztalról vette a kenyeret, és hálákat adván megtörte, s osztotta tanítványainak ezt mondván: „vegyétek, egyétek, ez az én testem, melly érettetek megtöretik, ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.“ Miután vacsoráltak volna, vette a pohárt is, és hálákat adván, adta tanítványainak ezt mondván: „e pohár amaz ujszövetség az én vérem által; ezt cselekedjétek valamennyiszer isszátok az én emlékezetemre“. Mert valamennyiszer ejénditek a kenyeret, és ijándjátok e pohárt, az urnak halálát hirdessétek, a míg eljövend (1 Kor. 11: 23—26; hasonl. Máté 26: 17—21; Márk 14: 12, 19; Luk. 22: 7—14).

208. *K. Mi az urvacsora?*

F. Az urvacsora a mi megszenteltetésünknek istentől a Krisztus által rendelt az a sákramentoma, melly zálog és pecsét azon hitünkre, hogy az isten, mint szent Lélek, minket a Krisztusban kijelentett életet és világosságot felvett személyes életben folytonosan nevel, és erősít; és hogy ez életnek hibáit, fogyatkozásait Krisztusért a nála levő kezesért elengedve, minket örök élettel megajándékoz.

J e g y z e t. Zwingli az urvacsorában inkább a történelmi tényre gondolván, azt a fogalmat sürgeti, hogy megemlékezés a Jézus Krisztus halálára; Kálvin pedig az urvacsorában a hívőnek belső összeköttetését emeli ki Krisztussal; s így nála az urvacsora nem pusztán visszaemlékezés a multra, hanem valami jelenvalónak záloga, és pecsété.

Kenyér és bor a testet táplálják; a Jézus Krisztus is táplál az ő személyes életével: de a lelket, és nem a testet, s így az urvacsora valami szellemi, mellyel az ur nem hasunkat, hanem lelkünket táplálja.

209. *K. Mi a külső jel, s cselekvény az urvacsorában?*

F. A külső jel, s cselekvény az urvacsorában a háláadással megszentelt kenyér és bor, s ezeknek a lelkész által az élvezőknek kiosztása.

Jegyzet. A prot. scholastika hittan megkülönböztette az urvacsorában 1. a matériát, melylyet ismét földi (kenyér és bor), s memycire (a Krisztus teste s vére, és isteni kegyelem) osztott; 2. a formát, mellyet belsőre (unio sacramentalis), és külsőre (megszentelés, kiosztás, elfogadás) különböztetett; 3. a czélt (fructus, az isteni kegyelemnek közlése, és megpecsétlése), mellyet ismét végezélra (örök boldogság), és közvetett czélra (a Krisztus haláláról megemlékezés, a bűnök bocsánatja felőli ígélet megpecsétlése és a hit megerősítése, Krisztusba behelyezettetésünk, és szellemi tápláltatás az örök életre, az urvacsorával élők kölesönös szeretete) osztott.

210. *K. Mi a jegyeztetett dolog az urvacsorában?*

F. A Jegyeztetett dolog az urvacsorában: egyesülésünk a Krisztussal, és megerősítésünk a felől, hogy isten a Krisztus életét fölvelt személyes életünknek hibáit, fogyatkozásait elengedi, s nekünk boldog örök életet ad.

Jegyzet. Jegyeztetett dolognak az urvacsorában a hittan a Krisztus megtörtetett testét, és kiontatott vérét szokta tekinteni. De e nézet hibás. Mert ekkor a Krisztust testileg s véreileg kellene az urvacsorában élvezni, s az urvacsora volna a büntörlesztő, holott ez csak segédeszköz, a Krisztus személyes életével a szent Lélek általi egyesülésünknek ábrázolója, melynek legmagasbb pontja a halál; és

záloga s peccáta azon isteni ígéretnek, hogy bűncink megbocsáttatnak, s boldog örök életünk lesz.

211. *K. Miképp van jelen Krisztus az urvacsorában?*

F. Krisztus az urvacsorában nem testileg s vérileg, mint ezt a római egyház tanítja, nem is megdicsőült testtel, mint a lutheri egyház véli, hanem szellemileg van jelen, s nem a kenyér és borban, hanem az urvacsorát hittel élvezőben. Ezért csak is a hívők élvezik Krisztust az urvacsorában.

212. *K. Mit tesz az, hogy Krisztus szellemileg van jelen az urvacsorát hittel élvezőben?*

F. Azt teszi, hogy az isten mint szent Lélek az, a ki a Krisztusban kijelentett, s személyes életünkbe fölvelt életet, és világosságot bennünk folytonosan neveli és erősíti, s bennünket Krisztussal mind jobban egyesít; az urvacsora, pedig mint ez egyesülést ábrázoló külső jel s cselekvény, megerősítő záloga, és peccáta azon hitnek, hogy az isten mint szent Lélek minket a Krisztussal egyesít, és felindítója lelkünknek arra, hogy a Krisztussal mind jobban egyesülni, s a kijelentett élet és világosságban nevedezni, erősödni törekedjünk.

213. *K. Miért nem lehet a kenyeret, és bort az urvacsorában a Krisztus valóságos teste és vérének tartani?*

F. A kenyeret és bort a Krisztus valóságos teste, és vérének tartani az urvacsorában azért nem lehet, mert a Krisztus az urvacsora szerzésekor átvett értelemben mondta a kenyeret, és bort az ő testének és vérének. A kapernaumi zsinagógában ugyan is testét mennyből alá szállott kenyérnek, valósággal ételnek, vé-

rét valósággal itálnak mondván, midőn tanítványi ezen megütköztek, magyarázatul nekik ezt mondotta: „a lélek az, mely megelevenít, a test nem használ semmit, a beszédek, mellyeket én szólok nektek, lélek és élet (Ján. 6: 63).“ E szavaival elég világosan utasít bennünket Krisztus arra, hogy az urvacsora szerzésekor ha a kenyeret az ő testének, a bort az ő vérének mondotta is: betűi értelemben azt nem szabad venni, hanem átvett értelemben. A pohár pedig nem ujszövetség, hanem ennek csak ábrázolója. Mert ha Krisztus az ujszövetséget vérével alapította: akkor ennek a borral telt pohár csak ábrázolója, s a Krisztusnak az urvacsora szerzésekor mondott ez az én testem, ez az én vérem szavai átvett értelműek.

214. K. Miből, s hogyan kell az urvacsorát kiszolgáltatni?

F. Az urvacsorát kenyér és borból, s akképp kell kiszolgáltatni, a miképp ezt a Krisztus escelekedte. Mert nem lehet jogosult senki megváltoztatni Krisztus rendeletét.

J e g y z e t. A páscha vacsoránál laska volt ugyan a kenyér, hanem ez akkor közöséges kenyér gyanánt szolgált, és a Krisztus az urvacsorával el is törölte a páscha vacsorát.

A bor színe nem lényeges, valamint az sem, hogy a kenyér fehér legyen, hanem az, hogy közöséges kenyér és bor legyen. Mert Krisztus is abból a közöséges kenyér és borból szolgáltatta ki, a mi a vacsorakor az asztalon volt.

215. K. Ki szolgáltathatja ki az urvacsorát?

F. Az urvacsorát egyedül az egyházi előjáróság által erre felhatalmazott lelkész szolgáltathatja ki. Mert Krisztus ezt tanítványinak maga szolgáltatván ki, csak az ő képében járó lelkész jogosult e escelekvényre.

216. K. Kik élhetnek az urvacsorával?

F. Az urvacsorával csak azok élhetnek, kik az egyháznak tagjai akarnak lenni, s ennek jelentőségét felfogni, és magukra alkalmazni tudják.

217. K. Miért köteles a keresztyén ember élni az urvacsorával?

F. Az urvacsorával élni a keresztyén ember azért köteles, mert Krisztus azt parancsolta, hogy ezt cselekedjük az ő emlékezetére. De az urvacsora segédeszköze levén a Krisztussal egyesülésünknek, ha a Krisztussal mind jobban egyesülni a keresztyén embernek kötelessége: akkor az urvacsorával élni is köteles.

218. K. Miképp kell a keresztyén embernek az urasztalához járulni?

F. Az urasztalához a keresztyén embernek akképp kell járulni, hogy meg kell előbb magát vizsgálni, hisz-e a Jézus Krisztusba, békében van-e istennel, s embertársaival, s nyugott lélekkel, és azon szent elhatározással élvezheti-e a szent vacsorát, hogy Krisztussal jobban egyesüljön; mert különben méltatlanul él az urvacsorával, s magának kárhozatot eszik, és iszik (1 Kor. 11: 28, 29).

219. K. Mi haszna van ránk nézve az urvacsorával élésnek?

F. Az urvacsorával élésnek ránk nézve az a haszna, hogy mint az istentől adott zálog, és pecséttel erősítünk azon hitünkben, hogy az isten mint szent Lélek a Krisztussal bennünket egyesít, és holdog örök életünk kétségbe nem vonható igazság.

III. Az egyház.

220. *K. Mivel függ szorosán össze a Krisztust felöltözött emberi személyes élet?*

F. A Krisztust felöltözött emberi személyes élet az egyház életével függ szorosán össze.

221. *K. Mi az egyház?*

F. Az egyház az igazhit által összekötött láthatlan gyülekezete Krisztus hiveinek. Ez az igaz, egy, szent közönséges, apostoli, mind végig megmaradó egyház, melynek a látható egyház: Krisztus hiveinek egy bizonyos helyre telepedett, s külső intézményeken nyugvó látható gyülekezete, csak tökéletlen kifejezése, és megjelenése.

J e g y z e t. A római káté szerint az egyház a Krisztustól minden népek számára alkotott, és az ő szellemének vezérlete alatt szakadatlanul fenálló apostolságra bízott intézmény, minden megkereszteltettek vallásos fegyelmezésére, minden engedelmeskedők idvezítésére. E fogalommal a római külső intézményen nyugvó egyház volna az egyház. De mivel a Krisztus még csak nem is jelezte, hogy egyháza micsoda külső intézményen nyugodjék, a szakadatlanul fenálló apostolság pedig nem a püspökség, hanem általában a tanító hivatal; és mivel a szent irás egy szóval sem említi, hogy a tanító hivatal jogosult volna a megkereszteltettek fegyelmezésére; s az idvesség az istentől, és nem az egyháztól függ: a római egyházfogalom meg nem állhat.

222. *K. Mi által függ össze a láthatatlan, és látható egyház?*

F. A láthatlan, és látható egyház, bármennyi részre van is ez oszolva, az által függ össze, hogy mindegyiket az egy, s ugyan azon Krisztus szelleme

életi, és együtt véve képezik a valláserkölesi életnek azt az országát e földön, melyet isten a Jézus Krisztusban jelentett ki.

223. K. Ki az egyház feje?

F. Az egyház feje a Krisztus, mert őt tette mindeneknek felette az Atya az anyaszentegyháznak fejévé (Efez. 1 : 22),⁴² s azt, hogy Krisztus maga helyett látható főt, és főket rendelt volna az egyházban, a szent írás nem tanítja.

224. K. Kinek van joga a külső, látható egyházat szervezni?

F. A külső, látható egyházat szervezni, az egyház tagjai összégének a joga. Mert sem Krisztus, sem apostolai semmi egyházszervezetet nem rendeltek, hanem hagyták azt magára a lélekismeret szabadság alapján előállt gyülekezetre, mint ezt a jérusalemi gyülekezetnek az apostolok jelenlétében szervezkedése igazolja (Csel. 6. rész).

225. K. Miért szükséges szervezni a látható egyházat?

F. A látható egyházat szervezni azért szükséges, mert mint külső, belső életét külsőkben is nyilvánító emberi társaságnak, szüksége van a jó rendre; és mert benne a külső elhívásnak, az isten beszédének hirdetése, s a sákramentumok kiszolgáltatása által hiányozni nem szabad.

226. K. Kinek a joga a látható egyházat kormányozni?

F. A látható egyházat kormányozni, az egyházi előjáróságnak a joga.

227. K. Kik az egyházi előjárók?

F. Az egyházi előjárók azok az egyháztagok, a kiket az egyház tagjai erre megválasztanak.

228. *K. Mi az egyházi előjárók joga s kötelessége?*

F. Az egyházi előjárók joga s kötelessége, úgy intézkedni az egyházban, hogy benne a valláserkölesi élet nevededjék, a rend, béke, nyugalom fentartassék, s az egyház céljához, a Krisztusban kijelentett élet, és világosságnak tagjai személyes életében megvalósulásához, mind jobban közeledjék.

229. *K. Mi az egyház tagjainak előjárók iránti kötelessége?*

F. Az egyház tagjai kötelesek választott előjárók iránt tisztelettel lenni, nekik minden, az egyház javára szolgáló, intézkedéseikben segédkezet nyújtani, és azon törekvésüket, hogy a megállapított rend, béke, nyugalom az egyházban fentartassék, a valláserkölesi élet folytonosan nevededjék, tőlük kitelhetőleg, szeretettel és jólelkűleg előmozdítani.

230. *K. Miért szükséges a tanító hivatal az egyházban?*

F. A tanító hivatal azért szükséges az egyházban, mert azt Krisztus maga rendelte, tanítványinak adott utasításában (Máté 28: 19) azért, hogy közlönyül szolgáljon a szent Léleknek, az isten beszédének hirdetése, és a sákramentomok kiszolgáltatása által, az egyház tagjai egyéni papságának elősegelésére.

231. *K. Mire jogosult az egyház tanító hivatala?*

F. Az egyház tanító hivatala az isten beszédének hirdetése, és a sákramentomok kiszolgáltatásán kívül, mellyek Krisztus rendeletéből kizárólag az ő jogkörébe tartoznak, az egyház választott előjáróival együtt, jogosult az egyház kormányzatára.

232. K. *Mi a tanító hivatal kötelessége?*

F. A tanító hivatal kötelessége az isten beszédét, a mint az az ó és új szövetségi szent irásokban előadatik, a hitvallás szellemében, minden másnak belevegyítése nélkül, lélekismeretes hűséggel hirdetni, a sákramentumokat az egyház által eleibe szabott módon kiszolgáltatni, az egyház tagjainak valláserkölcsei élete felett éber figyelemmel őrködni, és az egyházat együtt a választott előjárókkal az egyház javára kormányozni.

233. K. *Miért neveztetik az egyház vitézkedőnek?*

F. Az egyház vitézkedőnek azért neveztetik, mert az őt éltető Krisztus szellemével küzd, és harczol e világban mind az ellen, a mi e szellemnek ellenére van, s állandóan munkás abban, hogy a Krisztus szelleme a tagokat, és a világot mind jobban áthatva, egyidőben egyedül uralkodó legyen e világon.

234. K. *Mi a győzödelmes egyház?*

F. A győzödelmes egyház Krisztusnak e földön tuli, az elhalt hívek boldog örök életében minden küzdelmen felyül levő, örökké tartó boldog, mennyei országa.

IV. FEJEZET.

Az utolsó dolgokról.

235. K. *Mi a keresztyén ember reménye?*

F. A keresztyén ember reménye az, hogy a Krisztust felöltözött személyes élete, minthogy ez az igaz élet, örök élet, a test halálával nem enyész el, hanem visszatér az istenhez, és istenben örökké él.

J e g y z e t. Az embert újászülő, megtérítő, és megszentelő szent Lélek azzal végzi be isteni munkáját az ember körül, hogy az emberi személyes életet megdiósítí, a teljes, és tökéletes kegyelem állapotába áthelyezi.

236. K. Mire építi reményét a keresztyén ember?

F. A keresztyén ember reményét egyrészt arra építi, hogy valláserkölesi életének fejedelme, a Krisztus, feltámadt személyes életével az Atyához visszatért, s azt ígérte, hogy hiveit magához felviszi, és nekik örökéletet ad (Ján. 14: 2, 3; 17: 24; 11: 25, 26); más részről pedig arra építi, hogy a személyiség, a gondolkodó, akaró, magát határozó Én, más levén mint az anyag, ennek sorsát nem oszthatja, vele fel nem bomolhat, és el nem enyészhet; építi végre arra, hogy mind az ész, mind a szív foglalkozik a személyes életnek a test halála utáni fenmaradásával, mert annak, a ki a személyes élet fenmaradásának eszmélyét az ész, és szívbe becadta, fenn is kell ezt a test halálával tartani, mivel különben sem az isten, sem az emberi élet nem lehetne igazság.

J e g y z e t. A matérialismusnak e tanra az újabb időben tett támadása mindaddig nem bizonyít e tan ellen semmit, míg be nem végzi a matérialismus a maga művét; mert még most csak tapogatódzik, s Haeckelnek az ember eredetét másban keresése mint az előbbi materialismus a miben találta, eléggé meggyőzhet arról, hogy támaszkodni a matérialismusra még most nem lehet.

237. K. Mi sorsa lesz a test halálával fenmaradt személyes életnek?

F. A test halálával fenmaradt személyes élet, ha istenben élő személyes élet volt, egy tökéletesebb

organumban él, és tökéletesedését folytatja az utolsó ítéletig; a melly személyes élet pedig nem élt istenben: az ítéletet magában hordva, bűnössége tudatában az utolsó ítéletre várakozik.

238. *K. Miben fog állani az utolsó ítélet?*

F. Az utolsó ítélet abban fog állani, hogy isten az istenben élt személyes életnek az ígért örök boldogságot megadja; a bűnre s bűnös személyes életre kimondott kárhozható ítéletét pedig (1 Mos. 2: 17) végre hajtja.

239. *K. Miben álland az istenben élt személyes élet örök boldogsága?*

F. Az istenben élt személyes élet örök boldogsága abban álland, hogy a feltámadásban a teljes és tökéletes organismust megnyert személyes élet, annak bizonyos tudatában, hogy istenben élő, és soha el nem enyésző élet, vég nélkül él, minden háborítás nélkül, istenben.

Jegyzet. A személyiségnek nem csak a test az organismusa, hanem a tudat és munkásság is. Ez a belső organismus az, mely az istenben élő személyiségnek teljesen szolgálatjára áll, neki készséges organuma, nem akadályozván többé a testi organismus kívánsága és ösztöneivel a személyiség tiszta szelleméletét.

240. *K. Miben fog állani a kárhozat?*

F. A kárhozat a bűnben élt személyes életre nézve annak mardosó tudatában fog állni, hogy nem élt istenben, és hogy neki egy időben teljesen meg kell semmisülni, végképp elenyészni, mivel a bűn örökké nem élhet.

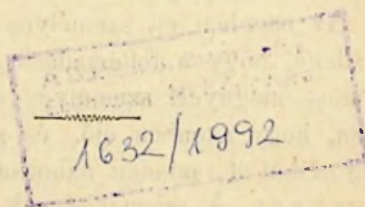
241. *K. Mi sorsa lesz a világnak az utolsó ítéletkor?*

F. A világ az utolsó ítéletkor isteni mindenhatóság által megnyeri azt az új, dicső alakot, melly alkalmas

arra, hogy a megdicsőült személyes életnek munkatérül szolgáljon, és vég nélkül éljen istenben.

242. K. *Mi a megdicsőült személyes életet élőknek társasága?*

F. A megdicsőült személyes életet élőknek társasága a győzödelmes egyház, istennek e földön tuli azon dicső országa, melynek polgárságára törekszik az egyházban minden személyes élet. Istennek egyháza azért e földön, összeköttetésben van földön tuli dicső országával, és isten igaz egyházának, a láthatlan egyháznak, tagja itt e földön, már földön tuli, megdicsőült országának is tagja.

TARTALOM.

Bevezetés a ker. hittanba	Lap. 1—2
-------------------------------------	-------------

ELSŐ RÉSZ.

I. Fejezet.

A szent írásról	2—10
---------------------------	------

II. Fejezet.

A vallásról	10—15
-----------------------	-------

III. Fejezet.

A kijelentésről	15—18
---------------------------	-------

IV. Fejezet.

A hitvallásról	18—20
--------------------------	-------

MÁSODIK RÉSZ.

I. Fejezet.

Theologia.

I. Szakasz.

Az istenről	20—29
-----------------------	-------

II. Szakasz.

A világt teremtséről	29—34
--------------------------------	-------

III. Szakasz.

Az isteni gondviselésről	34—39
------------------------------------	-------

IV. Szakasz.

Az angyalok, és ördögökről	39—41
--------------------------------------	-------

II

II. Fejezet.

Theologiai embertan.

I. Szakasz.

Istennek az emberreli eredeti békés viszonyáról . . . . . ^{Lap} 41—47

II. Szakasz.

Istennek az emberiséggeli eredeti békés viszonya
felbomlásáról . . . . . 47—52

III. Fejezet.

Az emberiségnek a Jézus Krisztusban megjelent
idvessége.

I. Szakasz.

I. A Jézus Krisztus személye . . . . . 52—64

II. A Jézus Krisztus munkája . . . . . 64—70

II. Szakasz.

Részesítetés istentől a Jézus Krisztus által eszközölt
idvességben . . . . . 70—75

I. Üdvélet . . . . . 75—78

II. Kegyeszkök . . . . . 78—90

III. A z e g y h á z . . . . . 90—93

IV. Fejezet.

Az utolsó dolgokról . . . . . 93—96

Ára: 70 kr. o. é.

---

65 Megrendelhető. Píán: **Debreczeny Károly**
nyoma felügyelővel.

1 da.

